

Obsah

OBSAH.....	4
ÚVOD	6
1. CHARAKTERISTIKA POJMU „KŘESŤANSKÝ VÝCHOD“	7
1.1. TEOFAN ZATVORNIK.....	8
1.1.1. Dílo	11
1.1.2. Filokalia	12
1.1.3. Literární činnost	13
1.2. UČENÍ.....	14
1.2.1. Trichotomie.....	15
1.2.2. Co je srdce?.....	17
1.2.3. Askeze srdce	18
1.2.4. Modlitba „dýcháním Ducha svatého“	25
1.2.5. Hodnota skutků	26
1.2.6. Duchovní útěchy	29
1.2.7. Předpoklady k modlitbě	30
1.2.8. Ctnosti	32
1.2.9. Místo k modlitbě	36
2. DŮLEŽITOST MODLITBY PODLE TEOFANA ZATVORNIKA.....	37
2.1. JE-LI BŮH S NÁMI, KDO PROTI NÁM? (ŘÍM 8,31)	40
2.2. PODSTATA JE BÝT SVÝM SRDCEM U PÁNA.....	43
2.2.1. Odkud jsi a co chceš?.....	47
2.2.2. Útoky Zlého pokračují	49
2.2.3. Úsilí o čisté srdce	51
2.2.4. Počátkem Boží cesty je pokání a pláč nad hříchy	53
2.3. NEOBRACEJTE SVŮJ ŽIVOT NAZPĚT.....	55
2.3.1. Žádná nespravedlnost od Boha nepochází	57
2.3.2. U cíle cesty.....	58
3. KŘESŤANSKÁ SPIRITUALITA V ZÁPADNÍ TRADICI.....	60
3.1. MONASTICISMUS.....	60
3.2. IRSKÝ MONASTICISMUS.....	62
3.3. POTRIDENTSKÁ SPIRITUALITA	63

3.4. SVATÝ FRANTIŠEK SALESKÝ	64
3.4.1. Učení.....	65
3.4.2. Jak a čím vyniká zbožnost	67
3.4.3. Jak přistupovat k očišťování od hříchů	68
3.4.4. Předsevzetí sloužit Bohu a konat kající skutky.....	69
3.5. MODLITBA.....	70
3.5.1. Rozjímavá modlitba se získává cvičením	71
3.5.2. Cvičení ctností potřebných pro modlitbu.....	73
3.5.3. Jak je třeba být věrný ve velkých a malých věcech	74
3.5.4. Rozdíl mezi pocitem pokušení a souhlasem	75
3.5.5. O duchovní vyprahlosti a prázdnotě	77
4. DVĚ SPIRITUALITY A JEDNO SRDCE	79
ZÁVĚR.....	83
PRAMENY	85
LITERATURA	86

Úvod

Křesťanský Východ zahrnuje církve východní části římské říše, jak pravoslavné, tak sjednocené s Římem. V diplomové práci se jen krátce zmíníme o vývoji mnišství a jeho vlivu na dění ve východních církvích.

Podrobně se budeme v první kapitole zabývat životem a dílem Teofana Zatvorníka, žijícího v první polovině 19. stol. Tento vědec a starec žil v době, kdy se objevovalo reformní hnutí klášterů a to mělo neblahý vliv na spiritualitu Východu a církve samotné. Teofan byl přesvědčen, že reforma musí být, ale jen ve shodě s církevní tradicí. Východní církve totiž neměly ucelené spisy církevních Otců. Na tento stav Teofan upozorňoval a sám rozptýlené spisy shromažďoval a vydával. Překládal církevní Otce hlavně svatého Antonína Velikého. Druhou oblastí jeho života byla literární činnost, vydával exegetická díla a věnoval se psaní korespondence. Dostával denně dvacet až čtyřicet dopisů, na které poctivě odpovídal. Ve svém učení se věnuje duchovní antropologii člověka jako osoby, trichotomii (duch, duše, tělo) Nejdůležitějším předmětem jeho zájmu je však modlitba a spiritualita srdce. Ve druhé kapitole se věnujeme jeho půvabnému dílu Povzbuzení k duchovnímu životu“. Teofan jej napsal formou dopisů, ženě, která ho požádala o duchovní vedení. Za jeho slovy je skryta duchovní zkušenost, teologické vědomosti a hluboké psychologické znalosti.

Ve třetí kapitole máme osobnost křesťanského Západu, Františka Saleského, muže 17. století, který představil duchovní nauku novým způsobem. Má zásluhu na tom, že se křesťanská spiritualita vymanila z mnišského rámce. Jeho spiritualita je ignaciánská a zároveň laická. Duchovně se věnoval mnoha duším, kterým dal jméno Filotea. Papež Pius IX. ho prohlásil za učitele církve. Předmětem čtvrté kapitoly je srovnávání obou duchovních autorit a tradic. Tvorba diplomové práce je tvořena kompilační metodou.

1. Charakteristika pojmu „křesťanský Východ“

Výraz „křesťanský Východ“ obvykle zahrnuje církve ve východní části někdejší římské říše, jak pravoslavné, tak sjednocené s Římem. Velmi zajímavé pro nás, západní křesťany, na tom je, že křesťanský Východ má rozmanitost a odlišnost obřadů, jurisdikce, a často i věrouky, ale v duchovní nauce projevuje jednotu, která není uzavřená do strohých formulací. Základním východiskem pro východní spiritualitu je evangelium a tradice církevních Otců. Východní křesťané nikdy nezapomněli, že spisy církevních Otců byly prvními prameny duchovního života. Nikdy ale nepociťovali potřebu napsat příručku

o spiritualitě. Až teprve nájezdy Saracénů přinutily mnichy opustit své kláštery a knihovny. Teprve tehdy pocítili nutnost vytvořit souhrn duchovní nauky předků. Takto vznikly *Pandektai* mnicha Antiocha (7. stol.), *Synagoga* Pavla Evergetina (11. stol.), *Pandektai* Nikona z Černé Hory (11. stol.). V poslední době proslulá *Filokalia* Nikodema Hagiority. Neméně významné je dílo *Život svatého Antonína* od svatého Atanáše (podstatné ponaučení pro mnichy), *Řehole* svatého Basila (základ všech mnišských řeholí Východu), *Apoftegmata Otců* (nejúplnější zdroj informací o různých stránkách duchovního života psaný aforistickou formou), různé *Centurie* (stovky sentencí, mezi kterými vynikají *Centurie o lásce* od svatého Maxima Vyznavače), *Žebřík do ráje* od svatého Jana Klimaka, *Katecheze* Teodora Studity.

Mezi byzantskými autory je významný vliv velkého mystika Simeona Nového Teologa († 1020), Řehoře Sinajského (14. stol.),

mnicha Nikefora († po 1363) a nejposledněji Nikodema Hagiority († 1809).

Mezi mnohými autory syrského jazyka vynikají zejména: Efrém († 373), Jakub ze Sarugu († 521), Izák z Ninive (7. st.).¹ Byli to mniši, kdo dali slovanské spiritualitě nejlepší autory: Dimitrij Rostovský († 1709), Tichon Zadonský († 1783), Paisij Veličkovský († 1794), Teofan Zatvorník († 1891). Měli vliv na velké ruské spisovatele a myslitele jako byl F.M. Dostojevskij († 1881). V. Solověv († 1900), P. Florentský († 1937).²

1.1. Teofan Zatvorník

„Náklonností k samotě a pracovní horlivostí vyniká mezi ostatními žáky ... Ve styku s přáteli je duchovním vůdcem a vzorem horlivosti a dobrého chování.“³ Tato charakteristika se objevuje ve výročních zprávách kněžského semináře Orlov, kde mladý Georgij Govorov studoval. Narodil se 1. 10. 1815 jako syn kněze Vasilije Govorova, vzdělaného duchovního z Černavska v provincii Orlov. Ve dvanácti letech se stal seminaristou v Orlově. Z této doby stojí za připomenutí událost, která ovlivnila jeho další život: pouť ke hrobu sv. Tichona Zadonského († 1783). Tento biskup, spisovatel, poustevník a *starec* se stal Georgiovým duchovním vzorem. Mladý Govorov byl student s vynikajícím prospěchem, a proto byl poslán na duchovní akademii do Kyjeva.⁴ Její představení jej charakterizovali jako člověka skromného, čestného, ukázněného, spolehlivého a plného radosti a horlivosti při bohoslužbě. Měli s mladým studentem velké plány. Ale Georgij měl touhu stát se mnichem. Jeho záměr těmto plánům neodporoval, neboť mniši v ruské církvi odedávna hráli důležitou roli. Dne 1. října 1840 o svátku Matky Boží

1 Srov. ŠPIDLÍK, T., *Východ křesťanský*. In DE FIORES. S. a GOFFI. T. (red.). *Slovník spirituality*, nakladatelství, Kostelní Vydří, 1999, s. 1116.

2 Srov. ŠPIDLÍK, T., *Spiritualita křesťanského Východu*, Křesťanská akademie, Roma, 1983, s. 27.

3 Srov. TEOFAN ZATVORNIK, *Povzbuzení k duchovnímu životu*, Refugium Velehrad-Roma, 2004, s. 12.

4 *Tamtéž*, s. 12.

ochránkyně a přímělkyně nazývaném *Pokrov* napsal Georgij svým představeným oficiální žádost: „Pociťuji v sobě touhu věnovat se o samotě studiu teologie; abych však mohl v budoucí službě obojí propojit, prosím, abych směl složit řeholní sliby“.⁵ Dne 15. února 1841 přijal *mnišské* roucho a od té doby nosil jméno *Teofan*.

Po přijetí řeholního roucha navštívil Teofan v klášteře kyjevsko-pečerské lávry *starce* Parfemije. Všem, kdo Teofana doprovázeli, *starec* Parfemij řekl: „Vy, učení mnichové, jste se podřídili klášternímu řádu. Nezapomeňte, že jediné je potřebnější než všechno ostatní: modlitba a sice neustálá modlitba, která stoupá k Bohu z Ducha, jenž sídlí v srdci. Toho se přidržíte“.⁶

Výraz „učení mnichové“, ke kterým Teofan také patřil, neměl u zbožných asketů nejlepší zvuk. Pro církevní společenství to bylo skvělé doporučení, které pro dotyčného mnohdy znamenalo postup v hierarchii, ale především to bylo přijetí břemene úřadů. Ještě v témže roce, před ukončením studií, byl Teofan vysvěcen na kněze. Jeho kariéra dostala rychlý spád. Teofan píše magisterskou práci s názvem *Přehled náboženství Starého zákona*. Je jmenován rektorem duchovního učiliště *Sofia* v Kyjevě. Roku 1842 se stává inspektorem v novgorodském semináři a tam učí psychologii a logiku. Tři roky nato přednáší na duchovní akademii v Petrohradě morální a pastorální teologii. Biskupovi Jeremiášovi píše: „Začínám nadmíru trpět pod tíhou mého vědeckého působení. Chtěl bych jít k nějakému kostelu a tam se prostě usadit“.⁷

Příležitost se mu naskytla roku 1847. Teofanovi bylo umožněno věnovat se studiu křesťanského Východu, jako člen ruské duchovní mise v Jeruzalémě. Během této doby navštěvoval staré kláštery a studoval spisy církevních Otců. Plodných sedm let rychle uběhlo a Teofan se musel vrátit. Na zpáteční cestě do Ruska získal Teofan několik ekumenických zkušeností. Ruská delegace byla přijata v Římě papežem

⁵ Srov. TEOFAN ZATVORNIK, *Povzbuzení k duchovnímu životu*, s. 13.

⁶ *Tamtéž*, s. 14.

⁷ *Tamtéž*.

Piem IX. V Německu navštívil Teofan protestantské církve a v Egyptě se setkal s koptským patriarchou.

Po návratu z cest je jmenován rektorem semináře v městě Olenec a roku 1857 rektorem duchovní akademie v Petrohradě. V roce 1859 byl vysvěcen na biskupa tambovského a v roce 1866 odešel do ústraní v monastýru Vyšenská pustýň.⁸ Loučil se slovy: "Neodcházím do samoty, abych se tělesně zotavil, nýbrž abych za sebou nechal každodenní starosti; chtěl bych se zcela oddat tomu, po čem srdce touží".⁹ A po čem jeho srdce toužilo? Cílem této touhy byla mnišská spiritualita - obrácení světa skrze modlitbu.

Prvních šest let chodil do chrámu na všechny bohoslužby a na ranní liturgii a o svátcích obvykle sloužil. Od roku 1872 se přestal stýkat s lidmi kromě představeného monastýru a svého duchovního otce. Do chrámu přestal chodit. Ve svém obydlí - *zatvoru* - upravil malý chrám zasvěcený svátku Theofanie – Zjevení Páně. Zde v průběhu deseti let sloužil liturgii každou neděli a svátek a posledních jedenáct let svého života každý den. Sloužil sám, mlčky a někdy zpíval,¹⁰ celé dny i noci trávil v modlitbě a plakal nad vlastní ubohostí a milosrdenstvím Božím, které přichází na pomoc těm, kdo k němu volají. Odloučenost naplnil fyzickou prací, maloval ikony, psal teologická pojednání. Každý den dostával dvacet až čtyřicet dopisů, na které vždycky odpověděl.

Jeho plodný život se završil 6. ledna 1894 na svátek Theofanie. Ti, kdo připravovali jeho pohřeb, viděli, že „se na jeho tváři zračil úsměv“.¹¹

Na jeho náhrobku jsou vytesány názvy tří z jeho knižních titulů: *Filokalie; Komentáře k listům apoštola Pavla; Výklad křesťanské morálky.*

Kanonizován byl 10. 1. 1988 v Moskvě při příležitosti tisíciletého výročí pokřesťanštění Kyjevské Rusi.

8 Srov. VOPATRNÝ, G., *Hesychasmus jako tradiční křesťanská spiritualita*, 1. vyd. L. Marek, Brno, 2003, s.110.

9 Srov. TEOFAN ZATVORNIK, *Povzbuzení k duchovnímu životu*, s. 16.

10 Srov. VOPATRNÝ, G., *Hesychasmus jako tradiční křesťanská spiritualita*, s. 110.

11 Srov. TEOFAN ZATVORNIK, *Povzbuzení k duchovnímu životu*, s. 17.

1.1.1. Dílo

Jak bylo výše uvedeno: na náhrobku jsou znázorněna tři jeho nejpodstatnější díla – *Filokalie*; *Komentáře k listům apoštola Pavla*; *Výklad křesťanské morálky*. Dotýkají se tří oblastí: překlady z patristiky, exegetická díla, morálně-asketická pojednání. Dále jeho dílo zahrnuje četná kázání a bohatá korespondence.¹²

Teofan se zaměřuje na stále se objevující reformní hnutí klášterů východních církví. Reformu mnišství. Byl přesvědčen, že reformu potřebuje celá církev, nejen mnišství a tato reforma je možná jen skrze modlitbu. Byl hluboce přesvědčen, že modlitbě je možné se naučit jen skrze živý kontakt s církevní tradicí. „Je třeba“, píše Teofan, „aby někdo shromáždil modlitby Otců, taková antologie by se stala příručkou spásy“.¹³ V tehdejší Rusku existovalo mnoho překladů církevních Otců, ale ne takové, které by se týkaly modlitby. To má však velký vliv na celkový duchovní život. Teofan znal velmi dobře řecky. Rád četl řecké originály, a tak začal pro svoji potřebu překládat. Poté systematicky a se stále větší erudicí překládal církevní Otce.¹⁴

Přednostně věnoval zájem sv. *Antonínovi Velikému*.¹⁵ *Výroky pouštních otců*, tzv. *Paterika*, jsou důležitým dokladem raně křesťanské spirituality. Často se zapomíná na sbírku *Výroky poustevnic*, řecký *Meterikon*. Vydal ji Izajáš, byzantský mnich 12.-13. století. Tato sbírka byla dostupná jen v novořeckém překladu (1821). Zdá se, že Teofanův překlad do ruštiny je prvním překladem vůbec.¹⁶

Velmi úspěšný Teofanův počín je patristická exegeze Žalmů. *Meditace Efréma Syrského* považuje za nejlepší úvod do chápání Žalmů.

12 TEOFAN ZATVORNIK, *Povzbuzení k duchovnímu životu*, s. 17.

13 *Tamtéž*, s.17.

14 *Tamtéž*, s. 17-19.

15 Životopis sv. Antonína se stal příručkou duchovního života, čtenou všemi generacemi mnichů (srov. *tamtéž*, s. 18).

16 TEOFAN ZATVORNIK, *Povzbuzení k duchovnímu životu*, s. 18.

Překlad *Meditace našeho otce Efréma Syrského nad Žalmy* vyšly v roce 1913 už v desátém vydání.¹⁷

Teofan měl velkou náklonnost ke spiritualitě srdce, nepřekvapí proto záliba v mystikovi „vědomí božské skutečnosti“ Simeonu Novém Teologovi. Přeložil jeho *Homilie a Život*, sepsaný Niketasem Stethatosem. Dále antologie *Učení svatých Otců o střízlivosti a modlitbě*, nebo *Pozornost srdce vůči Bohu a teologie modlitby podle slov církevních Otců*.¹⁸

Mezi nejvýznamnějšími překladatelskými počiny stojí pět svazků *Filokalie* (v ruštině *Dobrotoljubie*). Na západě donedávna známá jen z překladových úryvků a v malých výběrech. V naší zemi je *Filokalie* známá prostřednictvím *Upřímných vyprávění poutníka svému duchovnímu otci*.¹⁹

1.1.2. Filokalia

Filokalia je řecké slovo, které znamená „láska k dobru“. Pro východní pravoslavnou církev je *Filokalia* základním duchovním textem, pocházející ze 4. až 15. století. Mniši řecké pravoslavné církve shromáždili výroky z Východu o modlitbě, a to převážně od mnichů. Ve *Filokalii*, více než v jiném textu vidíme výklad smyslu Bible ve východní církvi. V anonymním klasickém ruském díle z 19. století *Cesta poutníka* se protagonista ptá jednoho starce, duchovního otce, zda je *Filokalia* „vznešenější a svatější než Bible“. A starec odpovídá:

Ne, není ani vznešenější ani svatější než Bible, ale obsahuje osvědčené výklady toho, co je skrytě obsaženo v Bibli, a je tak vznešená, že ji není snadné pochopit naším krátkozrakým rozumem. Dovol mi poskytnout ti jeden názorný příklad. Slunce je největším, nejzářivějším a nejvznešenějším zdrojem světla, ale hledět do něj a zkoumat jej nemůžeme prostým okem. Abys tento úžasný zdroj světla mohl studovat

¹⁷ TEOFAN ZATVORNIK, *Povzbuzení k duchovnímu životu*, s. 18.

¹⁸ *Tamtéž*, s. 19.

¹⁹ *Tamtéž*, s. 20.

a snesl jeho ohnivé paprsky, musel bys použít speciálních čoček, které, přestože jsou milionkrát menší a temnější než Slunce, by ti toto umožnily. Svatá Písma jsou tedy jako zářící Slunce, pro něž jsou spisy Filokalie čočkami, které umožňují do něj hledět.²⁰

1.1.3. Literární činnost

Druhou oblastí Teofanovy literární činnosti jsou exegetická díla. Napsal *Komentáře k Pavlovým listům*, *Výklad biblických čtení na každý den roku* a komentář s titulem: *Výpovědi evangelií o Synu Božím, který se stal kvůli naší spáse člověkem, vyloženo podle svatých Evangelíí*. Teofan svými literárními díly poskytuje látku k meditaci, a pro mnohé podklady pro kázání, ale Teofanova osobitost zde ustupuje do pozadí.²¹

Třetím citovaným titulem na náhrobním kameni je *Výklad křesťanské morálky*. Teofan ji koncipoval jako pastorační pomůcku pro budoucí zpovědníky a formaci pro vzdělané křesťany. Byla ale hojně využívána jeho studenty jako skriptum pro studijní účely.

Kniha *Cesta ke spáse* nejvíce odpovídala prostým čtenářům. Mohli bychom ji nazvat příručkou asketiky, která po první světové válce dosáhla deseti reedic.²²

Teofanova osobnost se projevuje především v rozsáhlé korespondenci. S hlubokým vhledem do srdce člověka a situace odpovídá na listy kněží, mnichů, řeholnic, žen z vyšší společnosti. Otázky se týkají především duchovního života, jako jsou pochybnosti ve víře, touhy po vyšších stupních modlitby, hlubšího života s Bohem, neshody s řádovými představenými, ale i rodinného a církevního života. Odpovědi jsou psány v duchu ruského starectví.²³

Formou dopisů je napsáno poutavé pojednání *Povzbuzení k duchovnímu životu ženě*, která požádala Teofana o duchovní vedení.

20 Srov. SMITH, A., *Duchovní texty křesťanského Východu*, Volvox Globator, 2008, s. 7.

21 Srov. TEOFAN ZATVORNIK, *Povzbuzení k duchovnímu životu*, s. 20.

22 *Tamtéž*, s. 21.

23 *Tamtéž*.

Za jeho slovy a doporučeními je skryta hluboká duchovní zkušenost, teologické vědomosti a hluboké psychologické znalosti.

Teofan odpovídal na všechny dopisy. Dopisy mu přicházely z celého Ruska. Svoje jednání komentoval: „Když člověk dostal dar psaní, pak ho nejlépe používá tím, že poučuje hříšníky a probouzí je z jejich spánku.“²⁴

1.2. Učení

Jak můžeme charakterizovat spiritualitu Teofana Zlatovorníka? Jediným slovem *Srdce*. „Srdce“, píše, „zahrnuje všechny síly duše i těla ... je to barometr našeho života“. „V srdci má svůj střed veškerá duchovní činnost člověka“.²⁵ Co znamená pro Teofana „srdce“ můžeme pochopit jen v rámci jeho duchovní nauky. Duchovní život člověka chápe s antropologickým vhladem s důrazem na psychologii a dogmatiku. Teofan ví, že moderní člověk velmi rád hledá útočiště ze svých problémů v psychologii. Ví, že pouze křesťanské pravdy mohou pochopit tajemství lidského srdce.²⁶ „... *ať nás srdce obviňuje z čehokoliv; neboť Bůh je větší než naše srdce a zná všecko*“.²⁷ Jen život v milosti Boží může naplnit touhy lidského srdce.

Kniha *Povzbuzení k duchovnímu životu* začíná psychologickou zkušeností: „Člověk spěchá sem a tam, ale přitom zůstává jako v nějakém uzavřeném kruhu. Možnost jeho bytí však dále touží po nasycení ...“²⁸

Svatý Augustin o lidském srdci říká, že je nepokojné dokud nespočine v Bohu. V Aristotelově „Duchovní filosofii“ čteme: „Nespokojenost se vším stvořeným“ je počátkem duchovního života.

24 Srov. TEOFAN ZATVORNIK, *Povzbuzení k duchovnímu životu*, s. 22.

25 *Tamtéž*, s. 22.

26 *Tamtéž*.

27 *Tamtéž*.

28 *Tamtéž*, s. 23.

Podobné smýšlení najdeme u starých mnichů křesťanského Východu, kteří z toho vyvozují nutnost radikálního zřeknutí se světa. Teofan tomuto radikálnímu řešení není nakloněn, řešení vidí spíše v „humanismu“. Podle Teofana „nespokojenost se vším stvořeným“ nemá původ v realitě světa, ale v nás samotných a v našich postojích ke světu.²⁹

Biskup Teofan to obrazně vysvětluje: když je zvíře hladové, touží po žrádle. Když se nažralo, potom je syté a spokojené. Z čeho pochází, že člověk není nikdy spokojen? V nitru člověka sídlí touha, která chce v pozemském životě stále víc a více. Kde je v člověku ona touha zakořeněna? Může to být tělo? Ne. To dostává víc než potřebuje. Duše? I duši můžeme nasytit. Je to duch, co hladoví a žízní po spravedlnosti (Mt 5,6).³⁰

1.2.1. Trichotomie

Teofan přebírá od řeckých Otců, trichotomické členění člověka: „Lidská osoba je jednota ducha, duše a těla“.³¹ Duchovní člověk „sestává z těla, duše a ducha“. Na základě této teologické antropologie nastiňuje Teofan učení o duchovním životě. „Život člověka se skládá ze tří oblastí: z oblasti tělesné, duševní a duchovní. Každá oblast má své potřeby a síly a také vlastní druh a způsob, které jim odpovídají“. Toto dělení je v souladu s učením církevních Otců.

„Existuje v nás tělo a potom duše, které vznikly přirozeným rozmnožováním; ale existuje také duch, který byl vdechnut Bohem. Člověka definujeme jako rozumnou bytost, *animal rationale*... Ale člověk je také bytost, která je duchovní“.³²

Z tohoto dělení se dá vyčíst Teofanův základní morální a asketický postoj. Klade si otázku, co je člověk a čím jako člověk trpí? Jakou terapii

29 Srov. TEOFAN ZATVORNIK, *Povzbuzení k duchovnímu životu*, tamtéž. s. 23.

30 Tamtéž.

31 Tamtéž.

32 Tamtéž, s. 24.

potřebuje? Na tuto otázku je jediná odpověď: potřebuje duchovní terapii a duchovní hygienu.

Vysvětluje: „Tělo je nádobou duše a ducha. Jako orgán slouží našim vztahům k okolnímu světu; je to nástroj pro naše cíle na této zemi; je to prostředek, který nás pozvedá k věčným hodnotám. Zaslouží si tedy naši pozornost a naši péči“.³³ Od člověka, který vedl plně asketický život bychom takové pochopení pro tělo nečekali. Ale pro Teofana to bylo zásadní trichotomické členění lidské osoby: jednota ducha, duše a těla.

Péče o tělo musí být „duchovní“ a zároveň „asketické“. Můžeme si klást otázku: je to mnoho, co tělo vyžaduje? Je to „přirozené“, když tak mnoho vyžaduje? Teofan proto rozlišuje „potřebu“ od „touhy“. Potřeba odpovídá přirozenosti, např. jíst, pít. Z potřeby se stává zvyk a ze zvyku touha po věcech, na které jsme si navykli. Proč někdo při žízni touží hned po alkoholu a ne po vodě? Podle Teofana existuje „touha“, která lidské přirozenosti neodpovídá. Tedy musí existovat „touha“, která se lidské přirozenosti protíví. Cílem asketické výchovy je usměrňovat různé „touhy“ na základě skutečných „potřeb“.³⁴

Na Teofanovu nauku o duši měla vliv experimentální psychologie předminulého století. Přejímá od experimentální psychologie trojí dělení duševních aktivit: myšlení, chtění, cítění a tomu odpovídajících schopností: rozumu vůle, srdce. Teofan se brání racionalismu tehdejší doby, ale ne užívání rozumu v rámci víry, neboť, jak bylo výše řečeno, člověk je od základu *animal rationale*, rozumná bytost.³⁵

Posláním každého křesťana je žít podle vůle Boží a Boží vůli plnit v nejvyšší možné míře. Každý křesťan musí posuzovat věci kolem sebe tak, aby získal pravé pochopení o základních pravdách víry. O to mají usilovat všichni lidé. Každý člověk je vázán důležitou povinností posuzovat pravou skutečnost, tou je Bůh.

33 Srov. TEOFAN ZATVORNIK, *Povzbuzení k duchovnímu životu* s. 24.

34 *Tamtéž*.

35 *Tamtéž*, s. 25.

O něco jiného se pokusil racionalismus, který v posledních stoletích nepáchal mnoho škod a se stal „Satanem Evropy“.³⁶ Podle Teofana, racionalisté zneužívají rozumu. Sledují zákony logiky, ale nemají cit pro pravé hodnoty. Terapie spočívá v „pohroužení do srdce“.³⁷

1.2.2. Co je srdce?

Teofan v něm vidí orgán cítění. „Skrze cítění zakoušíme živou sympatii k nějaké osobě nebo věci...“³⁸ Velké sympatie a obdiv můžeme cítit, když myslíme na Boha, na jeho řád světa nebo duchovní svět, a tak zakoušíme v těchto třech oblastech štěstí. Ale v životě je to mnohdy jinak. Zpravidla cítíme k nějaké osobě nebo věci přehnané sympatie nebo antipatie. Podle Teofana, nesprávné reakce pocitů jsou jako nemoc. Z uzdravení srdce pramení i duchovní zdraví.

Ruští duchovní spisovatelé a teologové říkají, že náboženství a zbožnost jsou záležitostmi srdce a citu. Pojmem *srdce* se nerozumí banální sentiment, ale jde o city „duchovní“; ty pocházejí z podobnosti duše s Bohem, z „přirozeného“ souznění člověka s jeho domovem na věčnosti. Termín „přirozený“ nesmí být chápán ve scholastickém smyslu „čisté přírody“. Další rozlišení spočívá v necitlivosti pro duchovní život, pocházející z hříchu, zatímco „apatheia“, necitlivost pro vášně, je znamením dokonalosti.³⁹ Hřích je nemoc duše a jako nemoc musí být léčena. Čím? Modlitbou!

Pro Teofana „srdce“ znamená souhrn všech činností člověka. Vysvětluje to na příkladu: tam, kde dobré jednání vychází jen z vůle, je samo o sobě dobré, ale podobá se recitování jevištnímu textu, jak ho doma nacvičuje herec, přecházejí sem a tam, naproti tomu tam, kde

³⁶ TEOFAN ZATVORNIK, *Povzbuzení k duchovnímu životu*, s. 25.

³⁷ *Tamtéž*.

³⁹ *Tamtéž*, s.26.

³⁹ *Tamtéž*, s. 27.

jednání člověka vychází ze srdce, podobá se recitování na scéně, tedy na místě, kam náleží a kde má své odpovídající prostředí.⁴⁰

Za druhé je termínem „srdce“ míněna souvislost s celkovým životním rytmem. Jenom to, co děláme ze „srdce“, patří zcela nám. Proto je možné odvodit, že opravdová morálka spočívá v srdci člověka a jen částečně v jeho činech. Ale jak může srdce člověka posoudit, co je správné a co není správné! Teofan má na to jednoduchou odpověď. Bůh nám vložil do srdce „cítění“. Všechno, co se týká nás a naší osobnosti, je možné poznat prostřednictvím „citu“.⁴¹ „Je-li srdce čisté, pak je schopno podle míry této čistoty duchovně cítit celou osobnost a celou realitu“.⁴²

Není jen trochu odvážné domnívat se, že všechno, co se týká nás, poznáme podle „citu“? Teofan si je vědom oprávněných námitek proti „spiritualitě a mystice citu“. Proto podle antropologického schématu velmi pečlivě rozlišuje: pocity těla, duše a duchovní city. Pokud člověk naslouchá Duchu svatému, dochází k určitému úsudku, který můžeme nazvat „duchovní intuicí“. Židovský filosof Max Scheler pod pojmem „cítění hodnot“ založil podobný směr antropologie jako o století před ním Teofan Zadvornik. A co je zapotřebí k dosažení této „duchovní intuice“? Očišťování srdce! V negativním smyslu se jedná o očišťování srdce a v pozitivním o „živení“ duchovních pocitů prostřednictvím modlitby.⁴³ Jinak řečeno, Duch svatý otvírá komnaty našeho srdce do té míry do jaké mu to dovolíme. Není to naše zásluha, je to milost, přesto, ve své milosrdné lásce nám dovoluje se rozhodnout.

1.2.3. Askeze srdce

Patří k základní nauce hésychasmu. Co je tím míněno? Askeze, která přemáhá zlé vášně. *Antirrhesis*, „odporování“, přemáhání špatných myšlenek pomocí myšlenek dobrých. Takovou *antirrhesis*, která zahání

40 TEOFAN ZADVORNIK, *Povzbuzení k duchovnímu životu*, s. 27.

41 *Tamtéž*, s. 27-28.

42 Srov. ŠPIDLÍK, T., *Teofan Zadvornik, ruský biskup a mnich*, In *Velehrad – Řím, Modlil se tváří k východu*, Refugium, Olomouc, 2010, s. 143.

43 Srov. TEOFAN ZADVORNIK, *Povzbuzení k duchovnímu životu*, s. 28.

„všechny zlé d'ábly“ je modlitba Ježíšova, jež spočívá v opakování slov „Pane Ježíši Kriste, Synu Boží, smiluj se nade mnou hříšným“. Inspirací pro Ježíšovu modlitbu je list apoštola Pavla Soluňanům (1 Sol 5,17). Ježíšova modlitba je jako každá jiná modlitba, kterou se modlíme bez přestání ze srdce a v srdci.

„Duchovní boj člověka se odehrává v myšlenkách. Člověk musí vytrhnout kořen zlých myšlenek“,⁴⁴ říká tzv. Makarios. Órigenes při exegezi Mt 15 dodává: „Pramenem a principem každého hříchu jsou zlé myšlenky“. ⁴⁵ Jsou-li myšlenky pramenem a principem hříchu, jde tu o víc než o hru rozumu. Myšlenky mají existenciální rozměr, jsou přítomny v každém člověku.

Řecký termín pro myšlenku je u otců *logismos*. Ne všechny myšlenky jsou zlé. Semenem hříchu jsou zlé myšlenky a zdrojem ctností dobré myšlenky. Je nasnadě, že pozornosti u duchovních otců jsou myšlenky zlé. Podle biblického podání nevstupují *logismoi* pouze na mysl, ale i do srdce a mají moc člověka zcela zničit. Ve velikonočním zjevení má Ježíš touhu zbavit své učedníky strachu: „Co se bojíte a proč vám takové věci přicházejí na mysl“?⁴⁶ Ježíšova slova působí *dialogismoi*, to znamená odvádění pozornosti od této skutečnosti, v našem případě od strachu, který vychází ze srdce a působí ničivě.

Maximos Vyznavač podává jednoduchou definici *logismoi*: „Něco jiného je předmět sám, něco jiného je vášeň. Tak například muž, žena, peníze jsou předměty; představa, to je jednoduchá vzpomínka na ty věci, vášeň znamená nerozumnou náklonnost nebo slepou nenávisť k těmto předmětům“. ⁴⁷

V učení otců (zejména v Órigenově) mají *logismoi* úzkou souvislost s pojmem *daimón*. V *Životě svatého Antonína* jsou zlé myšlenky zbraněmi démonů proti anachóretům. Podle otců démonické působení využívá

44 Srov. VENTURA, V., *Spiritualita křesťanského mnišství*, Benediktinské arcidiecéze sv. Vojtěcha a sv. Markéty, Praha, 2006, s. 158.

45 *Tamtéž*, s. 158.

46 *Tamtéž*, s. 159, srov. také Lk 24,38.

47 Srov. VENTURA, V., *Spiritualita křesťanského mnišství*, s. 159.

fyzického a smyslového vnímání a paměti člověka. Je to proti přirozenosti člověka, je to zneužívání lidské svobody dané Bohem.⁴⁸

Z výše uvedeného vidíme, jak je důležité střežit své myšlenky. Není to jen asketická hříčka, jde o Smysl člověka, který je dán Stvořitelem. Smysluplným životem je život, jak ho zamýšlel Bůh při stvoření. Podle východních otců náplní života je *hésychia*, ztišení. Jen ve ztišení může člověk slyšet Boha v raním vánku. Jen ve ztišení máme schopnost vidět Boží blízkost.⁴⁹ „*Blaze tichým, neboť oni dostanou zemi za dědictví*“.⁵⁰

Órigenes ví, že se člověk nikdy nevymaní z pokušení a přirovnává to k našeptávání hada v ráji, ví také, že člověk s tímto hadem, v podobě myšlenek, nesmí vést dialog. Se Zlým se nevede dialog, jak to učinila Eva. Dnešní svět a to vidíme na každém kroku, vede dialog se Zlým, jak to učinila Eva. Na druhé straně víme, že Bůh má svět ve svém srdci a nedovolí, aby se člověk zničil. Zlo používá k našemu obrácení.

Člověk má střežit své srdce proti nepřátelským myšlenkám. Jedinou účinnou zbraní je sama *praxis*. Jedinou účinnou metodou je modlitba. Velmi oceňovanou metodou je tzv. *antirrhésis*, „kontradikce“: Ježíš, který byl pokoušen na poušti, odpovídal Satanovi texty Písma:⁵¹ „Jdi mi z cesty, satane, neboť je psáno: Hospodinu, Bohu svému, se budeš klanět a jeho jediného uctívat“ (Mt 4,10).

Evagriovo pojetí hlavních hříchů

Evagriova *Antirrhethika* (tj. odpovědi na špatné myšlenky) jsou pokusem seřadit citáty Písma tak, aby mohly být použity jako odpověď na pokušení osmi základních neřestí. Je zde seřazeno 487 citátů, což byl bohužel počin, avšak v praxi nerealizovatelný. Pozdější praxe je zjednodušena až k perle východní zbožnosti – Ježíšově modlitbě.⁵²

Jak už bylo výše řečeno, otcové věnovali značnou pozornost rozlišování dobrých a špatných myšlenek. Dar rozlišování duchů jím byl

48 VENTURA, V., *Spiritualita křesťanského mnišství*, s. 160.

49 Tamtéž.

50 Mt 5,5.

51 VENTURA, V., *Spiritualita křesťanského mnišství*, s. 161.

52 Tamtéž.

dán až po dlouhé době životních zkušeností. Doporučují, aby se mnich na počátku své duchovní cesty zpovídal starci z každého hnutí myslí, z každé myšlenky. Svatý Antonín, otec mnišství, říká: „Pokud je to možné má se mnich zpovídat starcům z každého kroku, z každé kapky vody, kterou vypil ve své cele“.⁵³ Tato slova mají co říci i naší současné zpovědní praxi v západní tradici.

Špatné myšlenky *logismoi* („zvrácené myšlenky a tužby srdce“) Evagrius roztřídil na osm základních:

- první je obžerství (*gastrimargia*)
- druhé je smilstvo (*pornea*)
- třetí je lakomství (*filargyria*)
- čtvrtý je smutek (*lypé*)
- pátá hněvivost (*orgé*)
- šestá *akédia*
- sedmá prázdná sláva (*kenodoxia*)
- osmá pýcha (*hyperéfania*).

Evagrioova *teorie* se stala dodnes stěžejní naukou křesťanské etiky. Přes Jana Kassiána se dostala k Řehoři Velikému a ten ji přenesl z čistě mnišského života do celocírkevního a přeskupil pořadí. Tím vytvořil základ pro takzvaných sedm hlavních hříchů, které jsou dodnes uváděny v *Katechismu katolické církve* jako součást nauky (*pýcha, lakomství, smilstvo, nestřídmost, hněv, závist a lenost*) ovlivňující etiku církví na Západě. Na Východě zůstalo Evagrioovo rozlišení *logismů* beze změny a prostřednictvím Jana Damašského je součástí pravoslavné teologie.⁵⁴

Zdá se, že i v současné době je velmi frekventovanou nemocí srdce *akédie*. Je to pojem, který je rozpracován mnišskou teologií. V klasické řečtině je to pojem pro nedbalost, nezáměr nebo zbabělost rozhodnout se, angažovat se. V Septuagintě je to žal, skleslost, malomyslnost, sklíčenost.

⁵³ VENTURA, V., *Spiritualita křesťanského mnišství*, s. 161.

⁵⁴ *Tamtéž*, s. 162.

Toto označení se užívá o srdci, které je smutné a beznadějně.

Jakou má interpretaci Evagrius? V souladu s rabínskými výklady mluví o „poledním démonu“, který působí na duchovní i fyzický život, vede ke ztrátě sil, životní energie a k rozkladu osobnosti.

K uzdravení dochází tehdy, když se vše vrátí k přirozenému stavu: „Člověk jedná podle přirozeného stavu, když jeho žádostivá stránka směřuje k ctnosti a vášnivá za to bojuje a stránka rozumová je vnímavá ke kontemplaci bytí“.⁵⁵ Tento terapeutický proces směřuje ke svobodě od vášni a získání ctností: „Když je ctnost v stránce rozumové, nazývá se obezřetnost, rozumnost a moudrost; když je v části žádostivé, nazývá se rozvaha, láska a zdrženlivost; a v části vášnivé odvaha a vytrvalost“.⁵⁶ Akédie napadá duši, otravuje rozum a dezorientuje celý život. Přesto všechno člověk zůstává svobodným člověkem. Svoboda je Boží dar člověku k jeho šťastnému a tvořivému životu. Pro mnohé, život ve svobodě velmi náročný a nepřehledný. Nečerpá-li z pramene pramenů, to je Bůh, člověk ztrácí sílu překonávat pokušení, překážky a vše ostatní, co na cestě životem potkává.

Když se podíváme na symptomy akédie, projevují se především vnitřní nestabilitou. Mnich stále něco jiného hledá, není spokojen tu s kello, tu má výhrady k prostoru, kde žije, chtěl by jiné spolubratry, jinou práci. Stále chce něco měnit.

S touto nestabilitou souvisí i neutuchající aktivismus, který pod záminkou nezastupitelnosti a důležitosti zaplňuje vnitřní prázdnotu prací pro druhé. Evagrius s jemným humorem popisuje stav mnicha v akédii takto: „Démon akédie, který se také nazývá démonem poledním, je nejobtížnější ze všech; začíná na mnicha útočit kolem čtvrté hodiny a zůstává až do hodiny osmé (od 10 do 14). Nejprve vzbuzuje dojem, že slunce se pohybuje pomalu, že snad stojí a že den má víc než padesát hodin. Pak ho nutí, aby stále upíral oči k oknu, aby chodil kolem kelly, aby

⁵⁵ VENTURA, V., *Spiritualita křesťanského mnišství*,. 165.

⁵⁶ *Tamtéž*, s. 165.

stále sledoval slunce, zda už nebude devátá hodina (v 15 hodin mniši jedli), a aby nahlédl tu i tam, zda nejde některý bratr (...) Pak mu (démon akédie) vnuká nechuť k místu, kde žije, ke způsobu života, k manuální práci, a co víc: že se mezi bratřími vytrácí láska, že není, kdo by ho potěšil (...) Vede ho k tomu, že touží po jiných místech, kde by snáze našel to, co potřebuje, mohl tam pracovat s menší námahou a více vydělávat, (...) připojuje vzpomínky na blízké, na svou předchozí existenci, představuje mu strašnou délku života, obtíže asketického života a všechnu energii soustřeďuje na to, aby mnich kellsu opustil a utekl z boje“.⁵⁷

V podobném duchu je i další popis: Zrak toho, kdo je v akédii, hledí nepohnutě k oknu, v duchu touží, aby někdo přišel. Zavržou-li dveře, vyskočí. Zaslechne nějaký hlas a běží k oknu a neodejde od něho, dokud téměř neztuhne, a pak si sedne. Když čte, často zívá a snadno usíná. Mne si stále oči, protahuje se a pak svůj zrak od knihy odvrací a zírá do zdi. Pak si zas třeba něco přečte, listuje v knize, aby zjistil, kdy už to skončí a tak ubíjí čas. Počítá stránky, listy, kritizuje písmo a ornamentaci. Nakonec knihu zavře, dá si ji pod hlavu a usne, spánek ovšem není hluboký, protože ho probudí hlad a je nucen starat se o sebe“.⁵⁸ Nejen v době mnišství, ale i dnes známe ze svého života podobné stavy. Anne Maguirová, autorka publikace *Stíny duše* popisuje případ své pacientky, studentky: „Dostala se ke mně do terapie, poněvadž se jí na univerzitě, kde se připravovala na doktorát, všechno zprotivilo. Nenáviděla své studium, raději telefonovala přátelům, chodila do kavárny nebo po nákupech. Dělal všechno, aby nemusela pracovat na své disertaci. Diagnostikovala jsem u ní depresi, ale ani po létech se její stav nezlepšil. Byla znechucena kolegy, kolegyněmi, jsou prý nudní a neříkají nic zajímavého (...) Tento stav jí vzal všechnu sílu, a proto se nemohla

⁵⁷ Srov. VENTURA, V., *Spiritualita křesťanského mnišství*, s. 165.

⁵⁸ *Tamtéž*, s. 166.

vzchopit k žádné práci (...) To, co napsal mnich Kassián asi před patnácti sty lety, platilo také o této studentce“.⁵⁹

Z uvedené charakteristiky se může zdát, že nemoc akédie je neléčitelná, protože je to konglomerát všech možných vášní. Akédie ochromuje rozum i vůli, provokuje vášnivost a žádostivost. Podle Evagria je třeba zajistit léčbu: „Rozum se léčí poznáním, vášnivost láskou a žádostivost zdrženlivostí“.⁶⁰

Prvním a účinným lékem na akédii je ctnost *vytrvalosti*, snaha nepodléhat tlakům různých nápadů, které v mysli vyvstanou. Evagrius doporučuje: „Akédii léčí vytrvalost; vede k tomu, že člověk dělá věci pořádně a s bázní Boží. Urči si míru své práce a neustupuj od ní, dokud ji neuděláš. Rozumně a ze všech sil se modli a duch akédie od tebe uteče“.⁶¹

Jak už bylo výše řečeno, nejlepším terapeutickým prostředkem proti akédii je dobře vykonaná práce a skutky lásky pro druhé. Další doporučovanou léčbou je půst: „Kdo má vládu nad břichem, umenšuje vliv vášní“.⁶² „Zdržovat se jídla, to je záležitost naší svobodné vůle a práce duše“.⁶³ Půst se doporučoval a doporučuje napříč všemi náboženstvími, jako očista těla a ducha.

Zajímavým terapeutickým prostředkem jsou slzy, *penthos*. Vyjadřují lítost člověka, „jsou přiznáním naší touhy po spáse“.⁶⁴ Slzy odplavují smutek a očišťují duši. Ale také vyjadřují hlubokou lásku k Bohu. Jsou výrazem opravdovosti a radosti. V mnišském prostředí pěstovali slzy vyjadřující ducha pokání.

59 VENTURA, V., *Spiritualita křesťanského mnišství*, s. 166.

60 *Tamtéž*, s. 166.

61 *Tamtéž*, s. 167.

62 *Tamtéž*, s. 168.

63 *Tamtéž*.

64 *Tamtéž*.

1.2.4. Modlitba „dýcháním Ducha svatého“

Teofan modlitbu nazývá „dýcháním Ducha svatého“, „duchovním barometrem, podle jehož stavu se můžeme sami poznávat“.⁶⁵

Modlitba má tedy stejnou antropologickou strukturu jako ostatní duchovní život. Rozlišuje tři stupně: gesta, postoje těla, ústní recitování slov, zpěv. Ta tvoří předpoklad pro vyšší stupně modlitby.

Schopnosti duše jsou rozum, vůle, srdce. Vůle se svými rozhodnutími hraje velmi důležitou úlohu. Neboť vede k aktivní modlitbě. Vůle nám pomáhá, že vstaneme a budeme se modlit. Přidáme-li vůli rozum a srdce pak se modlitba stává tím o čem píše Teofan „dýcháním Ducha svatého“.

Teofan zná i čistě „duchovní modlitbu“. Je to druh „extáze“. Podle Teofana se vyskytuje u dokonalých osob. Je možné, aby se „extáze“ vyskytovala jen u dokonalých osob? Ne! Čistě „duchovní modlitba“ se může vyskytovat i u osob obyčejných. Neboť Duch svatý se v našem srdci může modlit tak silně, že zapomeneme na všechnu stvořenou skutečnost. Příklad za všechny: blahoslavená Anděla z Foligna. Do svých 37 let nežila příkladným křesťanským životem. Byl plný světských radovánek, obdivu a krásného oblečení. A přesto Duch svatý se v jejím srdci modlil tak silně a tak mocně, že nemohla odolat. Její život byl proměněn od základu. Stal se životem modlitby a mystického vytržení.⁶⁶

„Modlitba srdce“ by měla být cílem každého křesťana. Teofan říká: „Když konáte své modlitby, pečujte o to, aby pramenily ze srdce.“ Modlitba je totiž opravdu sténání srdce k Bohu“.⁶⁷

Mnoho lidí to dělá špatně: k srdci se dostávají jenom tehdy, když svým rozumem aktivně probudí „cit“. My nemůžeme aktivně probouzet cit, my ho máme ve svém srdci mít. Je to milost, kterou nám Bůh dává při modlitbě.

65 Srov. TEOFAN ZATVORNIK, *Povzbuzení k duchovnímu životu*, s. 28.

66 Srov. COMMODI, B., Anděla z Foligna, mystička z antonómázie, In *Studijní texty ze spirituální teologie IV. Duchovní život a kérygma*, Refugium, Olomouc, 2010, s. 126-138.

67 Srov. TEOFAN ZATVORNIK, *Povzbuzení k duchovnímu životu*, s. 30.

Teofan: „Člověk to musí dělat jinak: stále zůstávat v srdci, hlavu nevyjímaje. I když nás život svými požadavky nutí k neustálé činnosti rozumu; naším úkolem je starost, aby byl sice činný, ale přitom zůstával stále zapuštěný v srdci“.⁶⁸

„Vždyť, co je modlitba? Modlitba je pozvednutí mysli a srdce k Bohu, k chvále a díkuvzdání a k prosbám o dobré věci, které jsou nezbytné pro duši a tělo. Podstatou modlitby je tedy vystoupání mysli k Bohu. Mysl setrvává v srdci vědomě před tváří Boží, naplněna nezbytnou úctou, a začíná před ním vylévat své srdce. Toto je modlitba srdce! A toto by mělo platit o každé modlitbě“.⁶⁹

Je to uskutečnitelné pro člověka ve světě? Za určitých podmínek ano. Ale může maminka od malých dětí, které jí zaberou veškerý čas při výchově, starosti o rodinu, domácnost, mít neustále mysl u Boha? Děti jsou darem od Boha, jeho obrazem a podobou, ona skrze službu lásky a oběti stoupá k Bohu na tom místě, kde od Boha přijala povolání být matkou.

Ve své sbírce *O modlitbě* cituje Teofan mezi jiným tento Hesychiův výrok: právě „v srdci“ věřící vidí Boha. Ve stejném smyslu mluví často Izák Syrský. Očišťování se pro něho stupňuje takto: očišťovat se od vášní a přitom neustále pamatovat na Boha. Tehdy se srdce stává zdrojem zjevení. Jestliže věřící v něm soustředí všechnu sílu ducha, je oslněn velkým duchovním jasem a nazírá na Pána ve svém vlastním srdci.⁷⁰

1.2.5. Hodnota skutků

Kdo chce dojít k cíli, musí mít i prostředky. „Nemysli si, že svou svatost založíš na činnosti,“⁷¹ učí mistr Eckhart. Na západě všechny příručky morálky rozlišují *skutky* dobré od zlých nebo indiferentních. Stupeň nelásky proti Bohu se měří podle toho, zda určitý *skutek* je lehký

68 TEOFAN ZATVORNIK, *Povzbuzení k duchovnímu životu*, s. 30.

69 Srov. SMITH, A., *Duchovní texty křesťanského Východu*, Volvox Globator, Praha, 2008, s. 31

70 Srov. ŠPIDLÍK, T., *Spiritualita křesťanského východu - Modlitba*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 1999, s. 317.

71 *Tamtéž*, s. 317.

nebo těžký hřích. „Duchovní Otcové“ křesťanského Východu, slavní ruští *starci*, se pramálo zajímali o podobné vyznání kajících. Měli *kardiognozi*, prozíravost, která četla v lidských srdcích. V řeči psychologie se dá říci, že byli více „*mateřští*“ než „*otcovští*“.⁷² Západní rozlišování skutků na *dobré* a *zlé* ve zpovědní praxi považují kritici této praxe za příčinu krize současného duchovního vedení.⁷³

Na rozdíl od mnoha kritiků má Teofan vyváženější úsudek. Připisuje skutkům velkou hodnotu.

Člověk jako svobodná bytost ve svém rozhodování vychází ze svobodné vůle a zachovávání přikázání. Podle Teofana se nemáme ptát na „morálku skutků nebo srdce, máme se ptát na „skutky v srdci“. „Ti, kdo zachovávají Boží přikázání, vědí, že Bůh je blízko nich, protože Boží přikázání vstupují do jejich návyků trvalým zachováváním a v duši vytvářejí různé rysy podobnosti s Bohem“.⁷⁴ Podle moderního slovníku bychom mohli říci, že morálka přikázání se musí stát více morálkou srdce.

Skutky, můžeme změřit, vidět, nahmatat! Ale srdce? „Já, Hospodin, zpytuji srdce a zkoumám ledví“ (Jer 17,10). Lidem, píše Vyšeslavcev, je srdce „pohledu druhého neproniknutelné. A co ještě více udivuje, je podobně neproniknutelné svému vlastnímu pohledu“.⁷⁵ Je v „hlubinách mého já“, v hlubinách srdce, protože podle Pascala, Boha pociťujeme v srdci. Jedině tam je opravdová náboženská zkušenost, mimo níž neexistuje ani náboženství, ani opravdová etika“.⁷⁶

Teofan píše: „Funkcí srdce je zakoušet všechno, co se týká naší osoby. Z toho plyne, že srdce vždy a bez přestání pociťuje stav duše i těla a zároveň mnohotvárné dojmy, které působí jednotlivé duchovní a tělesné činnosti, předměty, které nás obklopují nebo které potkáváme, naše vnější situace a vůbec běh života“.⁷⁷

⁷² ŠPIDLÍK, T., *Spiritualita křesťanského východu - Modlitba*, s. 317.

⁷³ *Tamtéž*.

⁷⁴ *Tamtéž*, s. 318.

⁷⁵ *Tamtéž*.

⁷⁶ *Tamtéž*, s. 307.

⁷⁷ *Tamtéž*, s. 318.

Srdce je stále v pohybu jako tlakoměr za bouře, a přece je původcem určité stálosti. Orientuje náš život určitým směrem a vytváří v člověku určenou strukturu. Jen ať se tam zakoření dobré dispozice a srdce se stane v tomto životě jedinou zárukou budoucí spásy. „Proto od samého začátku duchovního života je tak důležitá formace srdce“.⁷⁸

Všechno, co člověk prožívá se ho dotýká v jeho citech. Co je tím je míněno? City v srdci nemají stejnou hodnotu, jsou pestré a mají mnoho odstínů. Teofan Zatvornik rozlišuje city těla, duše a Ducha⁷⁹. Přirozenost, která je porušena hříchem se odráží v radostech těla.

„City duše jsou city srdce, které se v ní probouzejí v důsledku změn, které v duši vznikají její vlastní činností. Dělí se na city teoretické, praktické a estetické podle toho, zdali vycházejí z rozumu, z vůle, nebo jsou důsledkem uvažování srdce nad sebou samým, jeho návratu k vlastnímu bohatství“.⁸⁰ V této souvislosti vysvětluje Teofan rozličné „intuice“, které nás vedou v naší činnosti rozumové, mravní, ale hlavně v estetickém hodnocení životních hodnot, které se rodí v srdci přitahovaném předměty poznačenými krásou.⁸¹

Člověk se má zdobit především „duchovními city“, pěstovat a rozvíjet je, zvyšovat svou přirozenou sympatii k „samému Bohu a božskému řádu věcí neboli k duchovnímu světu“.⁸² Z toho se rodí „intuice“, které vnímá pouze ten, kdo je zakusil, a přitom se poznání božských tajemství stává jakoby jeho vlastnictvím. V „člověku, který opustil hřích a obrátil se k Bohu, je jakási sympatie k duchovnímu světu, a to skrze zcela obnovenou božskou milost“.⁸³ Naslouchat hlasu této „soudstatnosti“ znamená vnímat božská tajemství, jak vstupují do našeho života. Potom se srdce stává pramenem zjevení: Možná, že smysly vnímaný vzduch bude přítomen v dechu našich vnějších smyslů

⁷⁸ ŠPIDLÍK, T., *Spiritualita křesťanského východu - Modlitba*, s. 316.

⁷⁹ *Tamtéž*, s. 319.

⁸⁰ *Tamtéž*.

⁸¹ *Tamtéž*.

⁸² *Tamtéž*.

⁸³ *Tamtéž*.

méně než Duch svatý přítomný v nitru našeho srdce, bude tam neustále vdechovat vzpomínku na sebe a stále víc v nás zůstávat...“⁸⁴

Modlitba, odpovídající Teofanovu učení, nebude nikdy dokonalá, pokud nesestoupí „z hlavy do srdce“. Pán říká, abychom se při modlitbě uzavřeli do pokojíku. Tímto pokojíkem je naše vlastní srdce. Taková modlitba je trvalá a odpovídá východní tradici, hlavně hesychastické. Při níž je vědomí našeho stavu Božího synovství, našeho zbožštění v té míře, v jaké jsme schopni v tomto životě zakoušet přítomnost Ducha.⁸⁵

1.2.6. Duchovní útěchy

„Cit je šatem Ducha“ říká Teofan. Pokrok v duchovním životě je dán dispozicemi v srdci. Tento cit podléhá v životě mnoha proměnám. Teofan stanovuje pravidlo božské pedagogiky a důležité pasáže přejímá od Diadocha z Fotiky: 1. Boží milost je přítomná od počátku a tvoří s duší jakousi jedinou podstatu. 2. Na počátku duchovního života se často dává pociťovat jako útěcha, jako odměna za namáhavou práci. 3. Později se často skrývá a Bůh ponechává své svaté v utrpení a zármutku, aby je vyzkoušel a očistil. 4. Nakonec, když se skončí období očišťování,

Je velmi nesnadné popisovat tyto city, neboť náš jazyk nabízí mnoho analogických výrazů, které nám mohou dát určitou představu, co vnitřně pociťujeme: teplo, pokoj, radost, slzy... Na Východě se nejčastěji mluví o slzách.

Nejsou slzy jako slzy. „Mít dar slzí“ byla touha každého mnicha. Tato touha by měla být v každém z nás. Stává se, že člověk řekne, lituji, že neumím litovat a natož plakat nad svými hříchy. A jsme u stejného problému, který trápí moderního člověka. Neumí se modlit. Nemá vztah s Bohem, tvůrcem a Pánem našeho času.

Silně prožívaná modlitba se stává zdrojem různých citů a emocí, které se projevují pláčem. „Máme nějaký *penthos* bez slz“? ptá se Dorotej

⁸⁴ Srov. ŠPIDLÍK, T., *Spiritualita křesťanského východu - Modlitba*, s. 320.

⁸⁵ *Tamtéž.*

z Gazy Barsanufia.⁸⁶ Je mnoho východních dokumentů o slzách. Ammonas učení Otců o léčivé síle *penthosu* shrnuje do jedné věty: „*Penthos* vyhání bez výjimky všechny chyby“.⁸⁷ Ti kdo pláčící, budou očištěni od svých vášní a vždy se budou těšit z opravdového pokoje. Smutek se bude rovnat útěše.⁸⁸ „Blaze těm, kdo pláčou, neboť oni budou potěšeni“ (Mt 5,4). Mystické slzy patří ke kontemplaci. Plakat nad svými hříchy je příkaz pro všechny. Je to všeobecné charisma.

1.2.7. Předpoklady k modlitbě

Pravá modlitba, říkají pravoslavní spisovatelé, je Boží dar. Kdo nám ji vnuká? Náš strážný anděl. Teofan Zatvornik, mluví o modlitbě jako „námaze“. Ducha dostávají ti, kdo se v modlitbě namáhají. Takto vždy smýšleli Otcové, mezi jinými svatý Makarius a svatý Jan Klimak. Každé cvičení ctnosti vyžaduje úsilí, to platí i pro modlitbu, dodává Makarius. Kdo si myslí, že se už umí modlit, tomu se vnitřní modlitba nedaří. Ten kdo se trpělivě v „modlitbě namáhá“, ten dosáhne nejvyšších stupňů modlitby.⁸⁹

V dnešní době rozlišujeme bezprostřední a vzdálenou přípravu. „Vzdálená příprava“ spočívá v očišťování duše a ve vedení opravdového křesťanského života. Dávní asketové nejvíce pojednávali o vzdálené přípravě. Pokyny pro vnitřní modlitbu, šířené na Západě od 16. století, se naopak zaměřují na „bezprostřední přípravu“ a učí různým metodám usebrání a soustředění. Tyto metody jsou známy také i na Východě.⁹⁰

Teofan Zatvornik přirovnává vnitřní život k hudebnímu nástroji, který není naladěný. Než začneme hrát musíme ho naladit. Proto Otcové předkládají „pravidla“ pro zbožná cvičení. Je ale třeba si dát pozor, abychom se nedali ovládat hledáním co nejlepšího systému, abychom se nestali „duchovní Martou“. K cíli zpravidla vede více cest. Půjdeme-li

⁸⁶ Srov. ŠPIDLÍK, T., *Spiritualita křesťanského východu - Modlitba*, s. 322.

⁸⁷ *Tamtéž*, s. 322.

⁸⁸ *Tamtéž*.

⁸⁹ *Tamtéž*, s. 337.

⁹⁰ *Tamtéž*, s. 338.

všemi cestami, k cíli nikdy nedojdeme. Jedna z cest je *praxe* (asketické úsilí) vedoucí k *teorii* (kontemplaci).⁹¹

Kromě boje s myšlenkami, jak bylo už popsáno, je důležité *zpytování svědomí*. Jan Zlatoústý přirovnává zpytování svědomí ke spravování vlastního majetku, jak to činí poctivý penězník: „Zkoumejme své svědomí po vzoru obchodníků a provádějme účtování, abychom věděli, jakého zisku jsme tento týden, minulý týden a jakého dalšího dosáhneme příští týden.”⁹²

V prostředí syrsko-palestinských klášterech tato praxe dosáhla dokonalosti. Barsanufios předkládá tradiční nauku: každý den jsou dvě chvíle, kdy máme vstoupit do sebe a zpytovat svědomí: ráno, abychom zkoumali noční myšlenky, večer před spaním pak myšlenky denní.⁹³

Cílem zpytování svědomí je poznání sebe a střežení sebe, bdělost. To jsou častá témata v patristické homiletice, která se soustřeďují na jednu nebo druhou stránku těchto cvičení.

V současnosti výlučným cílem zpytování svědomí je poznat své hříchy a chyby, abychom činili pokání a rozhodli se polepšit. Od takové praxe texty dávných duchovních vůdců odrazují, protože to může hříšníka skličovat a umenšovat jeho důvěru v Boží milosrdenství.⁹⁴ „Chce-li kdo dobře zpytovat své svědomí, musí být předtím bezpodmínečně přesvědčen o lásce Boha k člověku. Nikoli obráceně. Praxe takového zpytování se zakládá jen na hluboké víře, že Bůh člověka miluje“. Zmiňuje polský jezuita Józef Augustyn ve své útlé knížce „Jak se zpovídat”.⁹⁵

Otcové pouště, kteří znali působení zlých myšlenek v „neviditelném boji”, soustřeďovali své zpytování svědomí na denní zaznamenávání

⁹¹ Srov ŠPIDLÍK, T., *Spiritualita křesťanského východu - Modlitba*, s. 338.

⁹² *Tamtéž*, s. 353.

⁹³ *Tamtéž*.

⁹⁴ *Tamtéž*.

⁹⁵ Srov. AUGUSTYN, J., *Jak se zpovídat*, Velehrad, Olomouc, 1994, s. 26.

„hnutí své duše“ (sv. Antonín).⁹⁶ Tak se naučili rozlišovat myšlenky a božská vnuknutí.

1.2.8. Ctnosti

Na cestě k duchovní dokonalosti měly a mají velký význam ctnosti, *areté*. Původně tomu tak nebylo. Ctnostný člověk měl být statečný, věrný, odvážný, udatný, hodný obdivu. Řekové začali obdivovat spíše duševní dovednost než tělesnou sílu.

Ctnosti jsou darem od Boha, vedou nás k božskému životu. Cesta ctnosti je cestou zápasu. V našem případě budeme sledovat hodnotu ctnosti pro modlitbu.

Zbožnost

Zbožný člověk je naplněný Božím světlem, láskou a dobrotou. Jeho srdce prahne po modlitbě, po intimním vztahu s Bohem. Naskytá se otázka, je v tomto světě někdo opravdově zbožný? A podle Ježíšova srdce? Pro Origena je zbožnost znakem křesťanství, jen člověk zbožný je pravým křesťanem. Zbožnost patří k duchovnímu boji. Na Západě naznačuje Augustin v *Boží obci: cultus Dei*, klanění se Bohu.

Víra a naděje

Je projevem hluboké touhy člověka po Bohu. Víra, naděje a láska jsou božské ctnosti, vlité každému člověku. Víra a naděje jsou hnací silou života každého člověka. Bez víry a naděje není možný šťastný život. Víra a naděje nám dávají pocit jistoty, že v to doufáme a o to usilujeme se naplnit. To je spása člověka. Duchovní autoři víru a naději spojují do jednoho pojmu. Vždy začínají s vírou. „A dostanete všechno, začnete v modlitbě prosit s vírou (Mt 21,22).“

Bázeň Boží

Člověk dnešní doby je silně individualistický a těžko chápe, co je bázeň Boží. Ze života věřících se tato ctnost a pojem k naší velké škodě vytrácí. Bázeň Boží jde v ruku v ruce s úctou, pokorou a obdivem

⁹⁶ Srov. ŠPIDLÍK, T., *Spiritualita křesťanského východu - Modlitba*, s. 354.

k našemu Stvořiteli a jeho dílu a je počátkem moudrosti, říká žalmista. Ctnost bázně otevírá uši těch, kdo ohluchli a neslyší v modlitbě Boží hlas.

Poslušnost

První zákon nebe a země je poslušnost. Neposlušnost prvních lidí přivedla na svět smrt a utrpení. Poslušný je ten, kdo ve svém svědomí naslouchá Božímu hlasu. Ježíš je příkladem poslušnosti: byl poslušný až k smrti a to smrti na kříži. Mnoho mužů a žen v historii křesťanství, poslechlo jeho hlas až k prolití krve. Dnešní doba přináší mnoho svědectví o pronásledování a utrpení lidí pro svoji víru. Pěkně to vyjadřuje Atanáš: „Kam půjdu, abych unikl tvému Duchu“?⁹⁷ Ctnost poslušnosti se netýká jen zasvěceného života, ale všech lidí. Přispívá k harmonii a řádu mezi lidmi a společností jako celku.

Pokora.

Pokora jako dar Boží nemá nic společného s falešným pokořováním. Pokorný člověk je i člověkem poslušným. Matka Boží, Bohorodička, je vzorem pokory a poslušnosti vůči Bohu. Pokorný člověk pracuje s milostí Boží. Pokora je naprosto nezbytná pro vnitřní modlitbu. Tu jsme opět u Ježíšových slov: ... učte se ode mne, neboť jsem tichý a pokorného srdce a naleznete odpočínutí svým duším (Mt 11,29,30). Někdo se starce zeptal, odkud získává duše pokoru, a on odpověděl: „Když se stará jen o své vlastní špatnosti“.⁹⁸ Žádná překážka tolik nebrání, působení Božímu milosrdenství, než nedostatek pokory, píše Augustin. Pokora zabraňuje člověku, aby si připisoval Boží dary. Modlitba byzantského obřadu je spojení vděčnosti za svátostnou milost „Kristu Ježíši, který přišel spasit hříšníky, z nichž největší jsem já“.⁹⁹

Laskavost, trpělivost

Laskavost jde v ruku v ruce s trpělivostí. Trpělivost pomáhá snášet cizí, ale i naše vlastní nedokonalosti. Laskavost je gesto, které se projevuje v rychlém odpuštění urážek. Terezie z Lisieux těžko snášela

⁹⁷ Srov. ŠPIDLÍK, T., *Spiritualita křesťanského východu - Modlitba*, s. 357.

⁹⁸ *Tamtéž*, s. 71.

⁹⁹ *Tamtéž*, s. 358.

jednu nepříjemnou spolusestru, dokázala ale překonat odpor. S velkou laskavostí a statečně ji prokazovala svoji lásku. Takže bychom mohli dodat, že každý projev trpělivosti a laskavosti ke slabosti jiných je někdy projevem velké statečnosti. Laskavost a trpělivost zjemňuje srdce a má pozitivní vliv na hloubku vnitřní modlitby.

Penthos

Je mnoho důvodů, proč člověk pláče. Už od dětství pláčeme. Z radosti, ze smutku, nad svými nezdary, nad ztrátou svých drahých, ze vzteku. V mnišství je *penthos* znakem lítosti nad vlastní ubohostí a hříchy. *Penthos* jsou i slzy radosti nad Boží dobrotou a krásou stvoření. Ignác z Loyoly popisuje v Duchovních cvičeních pláč nad svými hříchy a Boží velebností, která je nám dána v Kristu Ježíši našem Pánu. Slzy očišťují duši, disponují člověka k vnitřní modlitbě. Ale i v Západní tradici máme slzy pokání, slzy radosti a vděčnosti, že nám Pán ve svátosti smíření odpouští hříchy. Naše srdce prožívá dojetí nad nekonečným milosrdenstvím Božím.

Radost

Ctnost radosti se v Písmu svatém objevuje mnohokrát. Svatý Pavel píše Filipánům, aby se neustále radovali v Pánu a předkládali své starosti v modlitbě Bohu (Fil 4, 4,6. Vybízí je, aby to činili denně, na jiném místě Písma stojí, protože každý den má svá trápení. Nenarodili jsme se, abychom se trápili, ale s vděčností v srdci se radovali z každého dne, který nám Bůh dává. Bylo by jistě nepřírozené, aby se matka radovala nad ztrátou dítěte, dítě nad ztrátou své matky a podobně. Je Božím tajemstvím, jakou perspektivu pro člověka mají tyto situace. Přesto musíme říci, že radost vychází z pokojné a očištěné duše. Vnitřní modlitbu můžeme nazývat ovocem pokoje a radosti.

Vděčnost

S vírou a vděčností se modlíme modlitbu Páně *Otče náš*. Dříve než poprosíme v modlitbě o nějakou milost, máme Bohu poděkovat za vše, co od něj dostáváme. Za to, že nás přijímá takové jací jsme, že nám

odpouští naše hříchy a už nikdy na ně nevzpomene. Modlíme se a obracíme se k Bohu, ne proto, že Bůh naše modlitby potřebuje, ale proto, že to potřebujeme my lidé. Jan z Kronšladtu píše: „Mnozí lidé se nemodlí, protože si myslí, že od Boha nikdy nic nedostali”.¹⁰⁰ „Je dobré připomenout si naše nesčetné zkušenosti s Božím milosrdenstvím a s Boží dobrotou vůči lidem i vůči nám osobně”.¹⁰¹

Chudoba

Jeden stařec řekl, že kdosi z bratří měl jen evangelium. To prodal a peníze dal na obživu chudým. Přitom pronesl výrok hodný zapamatování. Řekl totiž: „Prodal jsem i samotnou knihu, která mi řekla: *Prodej svůj majetek a rozdej chudým*”.¹⁰² Mnich žijící v klášteře má všechno, co ke svému životu potřebuje. Není nuzný, proto může pohrdat penězi, aby se bez roztržitosti mohl věnovat modlitbě. Moderní západní svět má spíše chudobu duchovní než hmotnou. Rozdat svůj majetek není moudré a ani přitažlivé. Moderní svět potřebuje, aby někdo ukázal *krásu evangelia* a svědectví života z evangelia.

Almužna

Je výrazem křesťanské lásky k bližnímu. Lásky, která dává tomu, kdo stojí vedle nás a potřebuje pomoc. Almužna nemůže být jen lidumilným činem, ale především činem náboženským. Často se pojí k liturgickým slavnostem (2 Sam 6,19; Neh 8,10 nn).¹⁰³ Jaký postoj zaujmout k člověku, který by mohl pracovat a nechce pracovat, raději stojí před kostelem a nastavuje na almužnu ruku. Není těžké takovému člověku dát almužnu, ale je těžké uznat, že i on je stvořen k obrazu a podobě Boha.

Jak už bylo řečeno, ctnosti jsou darem od Boha. Mají nám pomáhat odstraňovat překážky na cestě k vnitřní modlitbě, aby nás Bůh přijal do

¹⁰⁰ ŠPIDLÍK, T., *Spiritualita křesťanského východu - Modlitba*, s. 361.

¹⁰¹ *Tamtéž*, s. 361.

¹⁰² Srov. Apofthegmata I, *Výroky a příběhy poustních otců*, Benediktinské arciepiscopství sv. Vojtěcha a sv. markéty, Praha, 2000, s. 103.

¹⁰³ *Tamtéž*, s. 362.

své svatosti, protože On je všechno ve všem. Duchovní život je kříž a radost.

1.2.9. Místo k modlitbě

Od pradávna vzdával člověk úctu něčemu co ho přesahovalo. Vybíral si místo, kde mohl slavit liturgii. V křesťanském prostředí jsou to kostely a chrámy, které byly stavěny jako místo k setkávání a modlitbě. Naši předkové je stavěli k větší cti a slávě Boží. Krása architektury evokuje člověka, aby pozvedal svoji mysl od všednosti k Nekonečnu. Srdcem každého kostela a chrámu východní a západní církve je Kristus náš Pán a Spasitel. Nádherná výzdoba, sakrální hudba, liturgie, to vše disponuje srdce člověka aby chválil Boha. Na těchto místech cítíme stopy díků, radosti a proseb všech lidí, kteří zde kdy vstoupili. Jiné místo k oslavě Boha je příroda. Modlíme se doma, cestou do zaměstnání a všude tam, kde je to možné. Každé místo může být místem modlitby a posvěcení.

2. Důležitost modlitby podle Teofana Zatvornika

V této části diplomové práce budeme provázet neznámou ženu na cestě v její touze po duchovním životě. Duchovní doprovázení bylo vedeno písemně. Teofan píše: psát vám, a navíc o duchovních věcech, pro mne nebude břemenem, naopak potěšením a do mých všedních starostí vnese oživení. Radit vám není na místě, ale prosím pište. Nečekejte ode mne velikou moudrost. Pište krok za krokem, všechno, co se vám přihodí.

Co žádal Teofan po své duchovní dceři? Otevřenost! Krok za krokem! Každé hnutí mysli, duše, psychiky, rodinného a společenského života.¹⁰⁴

Bez otevřenosti a vzájemné důvěry nemůže radit ani ten nejlepší učitel. Je to praxe všech, kdo dávají duchovní rady. ... nečekejte ode mne velkou moudrost ... Jak jednoduchá a laskavá slova. Ale všechno, co je dokonalé, je jednoduché.

Teofan začíná zasvěcovat ženu do rozlišování myšlenek a přirovnává myšlenky k mlze.

Viděla jste, jak se mlha rozlévá do údolí. Toto je přesný obraz našich myšlenek. Všechny se plazí a válí po zemi. Kromě toho, že jsou přízemní, však ještě navíc neustále klokotají, nestojí na jednom místě, míhají se jako roj komárů v létě. A nezůstávají přitom v nečinnosti. Pod nimi leží *srdce* a ony toto srdce neustále napadají a páchají, co se jim zrovna hodí. Odtud pochází radost, tu hněv, tu závist, tady strach, tu

¹⁰⁴ Srov. TEOFAN ZATVORNIK, *Povzbuzení k duchovnímu životu*, s. 38.

naděje, tu namyšlenost, tady zoufalství. Jedno za druhým vzniká v srdci. Srdce se neustále chvěje pod tíhou *pocitů* jako osikový list.¹⁰⁵

Píše: tady to ještě nekončí, myšlenka s pocitem rodí vždy *touhu*, silnou nebo méně silnou. Pod neuspořádanými myšlenkami a pocity se míhají i touhy. V jednom být poslušná, ale v jiném si dělat po svém, něco získat a jiné odhodit. Neočekávejte uspořádaný život, dokud neodstraníte toto vnitřní naladění. Běsi se lepí, krouží a působí zmatek uvnitř k naší záhubě. Zkuste se na tohoto vnitřního nepřítele ještě více zaměřit.¹⁰⁶

V západní křesťanské tradici se slovo „běsi“ nepoužívá. Budilo by to hrůzu z neviditelného. Spíše zlo nebo pokušení, které působí v duši zmatek a neklid. Je ovšem otázkou, co všechno Teofan pod slovem *běsi* myslel.

Všechno spočívá v modlitbě. Modlitba je duchovním barometrem. Barometr určuje, nakolik je vzduch těžký nebo lehký. Modlitba ukazuje, jak se náš duch obrací Bohu, jak vystupuje vysoko nebo sestupuje nízko. Během dne se častěji postavte před ikony a pokaždé se několikrát pokloňte do pasu i k zemi. Ještě lepší je padnout na kolena a poklonit se. Vždyť kromě Pána to nikdo nevidí... Nikdy ale nezapomínejte, že podstatou modlitby je pozdvihnutí mysli a srdce k Bohu, neboť Bůh je všude. Prorok učil svoji duši: *na všech místech jeho vlády dobrořeč, duše má, Hospodinu* (Žl 103,22)! Pán Vám daruj výjimečnou lásku k němu. Je třeba si navyknout střelnou modlitbou, opakovanou v mysli: Pane, smiluj se! Pane Ježíši Kriste, Synu Boží, smiluj se nade mnou hříšnou! Pokračujte, ať sedíte, chodíte, něco děláte nebo mluvíte. V každém okamžiku udržujte v mysli, že Pán je blízko, ze srdce jej vzývejte: Pane, smiluj se!¹⁰⁷

Postavit se před ikony a dělat poklony. Být u modlitby nejen srdcem, ale i tělem. Když Hospodin volal na Samuela, on odpověděl: „tu jsem“. Když Samuel odpověděl „tu jsem“, jistě tím nemyslel, tu je má

¹⁰⁵ Srov. TEOFAN ZATVORNIK, *Povzbuzení k duchovnímu životu*, s.164.

¹⁰⁶ *Tamtéž*, s. 165.

¹⁰⁷ *Tamtéž*, s. 171.

duše, ale jsem tu Hospodine, abych ti sloužil celý, protože jsi mě tak stvořil ke své chvále.

Říkáte, že jste roztržitá, že se vám myšlenky rozutekly a musela jste je vracet zpět. Přijměte jako zákon: s *Pánem být vždycky myslí a srdcem a nedovolovat myšlenkám bloudit, ale jakmile odběhnou, znovu je vracet zpátky a přinutit sedět doma v komůrce srdce a besedovat s nejsladším Pánem*. Podmínky úspěchu jsou, abyste měla *nepřetržitost takového konání* a vytrvalost v něm. Ne tak, že jste začala, přestala, začala, přestala, ale tak, že jste začala a budete pokračovat tak dlouho, než se dostaví úspěch. Ale je třeba se přinutit. Aby tomu tak bylo, povzbuzujte se nadějí a doufejte, že Pán odmění vaši horlivost, s jakou si zvykáte na modlitbu a *ona, když se upevní v srdci, bude sama odtud prýštit*. Tento postoj k modlitbě je zdrojem duchovního blaha, radosti a pokojného srdce v Bohu. Čím více se budete soustřeďovat na představu Boha v srdci, tím více se budou myšlenky stabilizovat a méně bloudit. Vnitřní uspořádání a úspěch v modlitbě jdou spolu bok po boku.¹⁰⁸

S roztržitostí v modlitbě a věčnými začátky mají své zkušenosti všichni, kdo se modlí. Každý začátečník na duchovní cestě je netrpělivý a rád by měl v krátké době duchovní zážitky. Chce všechno a nemá nic. Vše má svůj čas a vývoj. Jan od Kříže takovou touhu nazývá duchovní chamtivostí.

Jako pomocníka, píše Teofan, si přidejte i toto: *neudělat nic, co svědomí zakazuje a nevypouštět nic, co přikazuje dělat, ať už velké nebo malé*. Svědomí je vždycky náš barometr. Kdybyste měla zemřít, nedovolte nic proti svědomí. Více než tato dvě pravidla není zapotřebí. Doplňte je už jen o *trpělivost*. Úspěch se nedostaví hned, je třeba stále se neúnavně namáhat. Vše přijde časem. Trpělivost povzbuzuje *naději*. Závěrem listu Teofan ještě dodává: Láskyplně mít na paměti Boha,

¹⁰⁸ TEOFAN ZATVORNIK, *Povzbuzení k duchovnímu životu*, s. 172-173.

následovat svědomí a obrnit se trpělivostí a nadějí. To málo je sémě všeho.¹⁰⁹

2.1. Je-li Bůh s námi, kdo proti nám? (Řím 8,31)

Přichází první pokušení, žena je přitahována ke zlým úmyslům, je na cestě se vrátit zpět.

Teofan dává důležitá upozornění:

První. Nikdy si nemyslet, že už jsme s čímkoliv hotovi. Když se ukáže v našem nitru sebemenší dobro, ihned křičíme: to je ono, vyhráli jsme. Odhánějte takové myšlenky. Neboť dobro se nedaruje naráz. To jen nám namlouvá náš nepřítel. Abyste špatné myšlence nepodlehla, každý den při vstávání se připravujte tak, jako kdybyste se vydávala na namáhavou cestu poprvé.¹¹⁰

*Druhé. Za žádných okolností si neulevovat. Není-li sebekázeň, nepřítel se přikrade a našeptává nám lákavé myšlenky. Obávejte se tohoto nepřítel. Teofan upozorňuje na pokušení, která nesou zejména Velikonoce a jaro. Jaro je příjemný čas, ale kolik nadělá zla v mravním postoji? Viděla jste, jak beránci, když je vyženou na trávu, skáčou, bečí, dovádí? Proč? Život v nich hraje. A podobnou živost pociťují všichni lidé, jak mladí, tak staří. Na tom není nic hříšného. Je to radost ze života, za kterou je třeba poděkovat Pánu. Jak je tomu ve skutečnosti? Místo, abychom poděkovali Pánu, začneme se rozptylovat a vracíme se ke starým způsobům. Kdo půjde za těmito touhami, ve svém nitru se neusadí, ale bude neustále vycházet ven. *Myšlenka na Boha odchází a vnitřní pokoj hyne.* Duše, trápená svědomím, řekne: zítra tak jednat nebudu, ale zítra je to stejné i pozítří, a tehdy už jsme ruce složili do klína.*

¹⁰⁹ TEOFAN ZATVORNIK, *Povzbuzení k duchovnímu životu*, s. 167.

¹¹⁰ *Tamtéž*, s. 168.

Život opět půjde jen tak nahodile. Všechn plod velkopostní námahy se vytratí.¹¹¹

Kéž vás toho Pán uchrání! Ale vězte, že vracet se nazpátek bude mnohem hůře, nežli předtím, dokud jste nezačala nový život. Spasitel přirovnává podobné opětovné pády k novému návratu starého běsu do opuštěného domu, už ne však jednoho, ale přichází se sedmi jinými a horšími. Nevyčítejte si, proč jsem jen začala! Netrapte se. Vy jste se rozhodla pro takový život správně. Nesnižujte své rozhodnutí a nermuťte Pána. On dlí ve vás skrze svoji milost. *Je-li Bůh s námi, kdo proti nám? (Řím 8,31). Větší je ten, který je ve vás, než ten, který je ve světě (1 Jan 4,4). Duchovní život není takový, že by jedné útěchy zbavil a nic za ni nedal.* Naopak život s pamatováním na Boha a následováním vlastního svědomí je sám o sobě nevyčerpatelným pramenem duchovní radosti. Pozemské radosti jsou ve srovnání s ním jako pelyněk proti medu.¹¹²

Kolik takových nadšených duší bylo zmařeno odkládáním povinností na zítřek! Svatá Terezie z Avily říká, že předsevzetí vedou do pekel, protože je nikdy nesplníme. To platí nejen pro řeholní život, ale pro všechny lidi, protože do předsevzetí mnohdy vkládáme svá nesplnitelná přání. Z toho pak máme špatné svědomí a nepříjemný pocit. Proto Teofan tolik mluví o námaze pro modlitbu a pamatováním na Boha! Modlitba je práce a ne malá, ale přináší ovoce radosti a štěstí v našich srdcích. Lidé, kteří jdou touto cestou mají velkou duchovní energii a sílu a jsou schopni pracovat s plným nasazením pro Boží království na zemi. Hovoří o tom hojné příklady svatých a mučedníků, ale také i lidí, kteří žili a žijí takzvanou lidovou zbožností.

Nepřítelem číslo jedna je *domýšlivost*.

Jakmile se ve své svědomitosti na chvíli zastavíme, začneme o sobě smýšlet jako o dokonalých osobách, které dělají neobyčejné věci. To podsouvá nepřítel, aby vzbudil v nás domýšlivost. Kdo se poddá

¹¹¹ Srov. TEOFAN ZATVORNIK, *Povzbuzení k duchovnímu životu*, s. 168-169.

¹¹² *Tamtéž*, s. 169-170.

domýšlivosti, toho opouští milost. Je to okamžik, pro nepřítele a tehdy nás snadno uchvacuje. Ať vás neopouští strach ze smrti, soudu a odplaty po smrti. Když půjdete spát, říkejte: mám před sebou hrob! Čeká mě smrt! Uvidíte, jakou ochranu zde naleznete. Nevystavujte své srdce dojmům, které jsou příjemné pro zrak, sluch a jiné smysly. Chraňte srdce před otiskem takovýchto vlivů. Lidem se však nevyhýbejte a nemračte se. Duchovní úkoly, modlitba, četba a rozjímání, musí probíhat neustále. Každý den! Rozvrhněte si sama, co v kterou dobu budete dělat. Vstávejte dříve a modlete se však déle. Své niterné potřeby říkejte před Pánem dětskými slovy a s dětskou důvěrou. Modlitby z modlitební knížky prokládejte poklonami s krátkým vzýváním Boha. Po modlitbě čtěte a rozjímejte. Osvojujte si a přemýšlejte, jak to uskutečnit ve svém životě. Teofan znovu opakuje: bylo by velmi užitečné, kdybyste si každé ráno zapisovala myšlenky, které se ve vás zrodily při četbě evangelia a apoštolů. Dejte se do práce, vše konejte prostě a bez květnatých slov. Pracujte co nejušlostněji a veškerou námahu na úspěch vložte na Pána. Víra v Boha je kořenem duchovního života. Vše, o čem usilujete s vírou přijde, kdy Pán uzná za vhodné. Mějte trpělivost a pevně se řiďte započatými pořádky. Povzbuzujte se nadějí, že přijde den, kdy v srdci zasvitne světlo radosti a vrátí mu svobodu od všech pout. Ať na vás spočine požehnání Pána! Ať Matka Boží a anděl strážný ochrání přede všemi nepřátelskými útoky!¹¹³

Domýšlivost je dcera pýchy. Vyvolává v nás pocit nepostradatelnosti. Teofan, kromě jiného, doporučuje ženě, aby své potřeby předkládala Pánu s dětskou důvěrou. Jen malé dítě má velkou důvěru a závislost na své matce. Takovou důvěru a závislost máme mít vůči Bohu. Děti jsou příkladem i pro Ježíše. Pokud nebudeme jako děti nevejdeme do Nebeského království, který je pokoj a mír v srdcích našich. Ignác z Loyoly ve svých *Duchovních cvičeních* rovněž doporučuje, abychom měly strach ze smrti a soudu. Je to lék na naši

¹¹³ TEOFAN ZATVORNIK, *Povzbuzení k duchovnímu životu*, s. 174-175.

domýšlivost, ale těžko přijatelné pro člověka, který v určitém období svého života má pocit nesmrtelnosti.

2.2. Podstata je být svým srdcem u Pána

Žena neví, jak se má modlit. Ráda by nějaké „pravidlo“, aby nepodléhala lenosti. Největší modlitebníci určitá pravidla měli a dodržovali je. Vždy začínali od předepsaných modliteb, postupně se modlili spontánně, charismaticky. Bez předepsaných modliteb bychom nevěděli, jak se pomodlit. Kdyby nebyly, zůstaly bychom zcela bez modlitby. Teofan doporučuje: pomodlit se ranní a večerní modlitby, které jsou v modlitební knížce. Modlete se je s plnou pozorností a odpovídajícími pocity, to znamená, pronášet je tak, jakoby vycházely z našeho rozumu a srdce. Usilujte udržet pozornost a podněcujte vřelost citu.¹¹⁴

Promyslet a procítit každé slovo modlitby. Teofan klade důraz na rozum a srdce. V duchovním životě je to velice důležité, aby nedocházelo na jedné straně k fanatismu a na druhé k tvrdosti srdce.

I během dne je třeba udržovat pozornost vůči Bohu, pamatování na Boha skrze krátkou modlitbu. Je velmi dobré naučit se z paměti několik žalmů a říkat si je mezi činnostmi, ale i po nich. Jindy namísto kratičké modlitby s rozjímáním. Toto je starobylý obyčej křesťanů, který zaznamenali do stanov už sv. *Pachomios* a sv. *Antonín*. Poté, co jste takto strávila den, pomodlete se večer horlivěji a usebraněji. Dvojnásob se pokloňte a obračejte se k Bohu a potom, co jste se odevzdala do rukou Božích, uložte se ke spánku s krátkou modlitbou na rtech a přečtěte si jakýkoliv žalm.¹¹⁵

Jaké žalmy se naučit? Začněte od *Smiluj se nade mnou, Bože, pro milosrdenství svoje* (Žl 51), nebo *Dobrořeč, má duše, Hospodinu* (Žl 103 a *Chval, duše má, Hospodina* Žl 146), (antifony pro liturgii a ještě úvodní

¹¹⁴ TEOFAN ZATVORNIK, *Povzbuzení k duchovnímu životu*, s. 176-177.

¹¹⁵ *Tamtéž*, s. 177.

žalmy k pobožnosti pro svaté přijímání: *Hospodin je můj pastýř, nebudu mít nedostatek* (Žl 23), žalmy nešpor: *Bože, vysvobod' mě, Hospodine, na pomoc mi pospěš* (Žl 70), ... a podobně. To všechno jsou jen pomůcky, nejdůležitější je však *zbožně pokleknout před Bohem, s bolestí v rozumu a v srdci*.¹¹⁶

Sebelépe vypracovaná pravidla naráží na omezenost lidských možností. Něco jiného je praxe modlitby pro člověka žijícího ve světě a něco jiného pro řeholníka žijícího v klášteře nebo ženu, která se připravuje na život v zatvoru. Nejlepším pravidlem pro život je Desatero Božích přikázání a Ježíšovo přikázání lásky. Ze své velké a milosrdné lásky je Bůh daroval člověku pro jeho šťastný život a věčnou spásu.

Teofan upozorňuje na jakési nenápadné podivnosti v modlitbě. A vysvětluje: když se zabýváme něčím vnějším, utečou nám hodiny jako jedna minuta. Když se ale začneme modlit, neuběhne ani jedna a už se zdá, že jsme se modlili nekonečně dlouho. Pokud se modlíme podle stanoveného pořádku, takové pomyšlení nám nepůsobí škodu. Dobří modlitebníci, si proti tomuto sebeklamu vymysleli *čotky* – pomůcku, která se doporučuje těm, kdo nemají v úmyslu modlit se z modlitebních knížek, ale svoji vlastní modlitbu. Modlí se takto: *Pane Ježíši Kriste, smiluj se nade mnou hříšným nebo hříšnou!* a posunou jednu kuličku mezi prsty, řeknou to podruhé a znovu posunou a stále dokola. Při každé modlitbě se pokloní u malých korálků do pasu a u velkých se pokloní k zemi. *Starci*, kteří žijí v kláštorech a zvláštních celách, například *Valaamu* a v *Solovkách*, konají tímto způsobem všechny bohopocty. Pokud budete chtít se tímto způsobem modlit, můžete, ale nejdříve si zvykněte na předepsané modlitby: pomodlit se večerní modlitby, které jsou v modlitební knížce nadepsané jako modlitby před ranními chválami a před spaním. Vše konejte s odpovídajícími pocity. Modlitba neznamená jen přeříkávání modliteb, ale znovu a znovu v sobě oživovat jejich obsah. Ale pro ten případ vám posílám *čotky* a postupujte následovně: Sledujte,

¹¹⁶ TEOFAN ZATVORNIK, *Povzbuzení k duchovnímu životu*, s. 177.

jak dlouho trvá vaše modlitba před ranními a večerními chválami. Pak si sedněte a odříkávejte modlitbu na zrnkách čotek. Dívejte se, kolikrát proberete korálky během času, který obvykle trávíte na modlitbách. Tento počet je mírou vaší vlastní modlitby. Připomínám: podstata modlitby je v povznášení mysli a srdce k Bohu: pravidla jsou jen pomocná. Ale nemůžeme se bez nich obejít, protože jsme slabí.¹¹⁷

Západní katolická tradice se modlí svatý růženec. V této modlitbě rozjímáme jednotlivá tajemství Nejsvětější Trojice. Opakování svatých jmen uklidňuje mysl, duši i tělo. Po celá staletí se modlí lidé svatý růženec. Obracíme se k Marii s prosbou, aby nás přivedla k Ježíši, skrze něho k Bohu v Duchu svatém. Růženec se modlí na šňůrce se zrnky. Je to kruh, který začíná Kristem a končí Kristem. Modlitbu můžeme uvést vybranými *žalmy* anebo *Krédem*. Končíme modlitbou *Zdravas Královno*. Růženec je mariánská modlitba, ale středem této modlitby je Kristus, je to tedy modlitba kristologická. Je tu jistá podobnost s modlitbou Ježíšovou, praktikovanou ve východních církvích. Kdysi se modlili růženec celé rodiny, hlavně v postní době. Byl to pěkný a výchovný zvyk nejen pro dospělé, ale hlavně pro děti. V současné době nabývá modlitba růžence na oblibě i u mladých lidí. V záplavě hluku, lidské srdce touží po klidu, po kontemplaci a to modlitba růžence radostného, bolestného a slavného tajemství nabízí. Svatý otec Jan Pavel II. to doplnil o růženec světla.

Žena si svému učiteli stěžuje, na nestálost v modlitbě. Co doporučuje Teofan? Nezačínejte se modlit bezprostředně po domácích pracích, rozhovorech a běhání, ale na modlitbu se připravte. Soustředte své myšlenky a odevzdejte je Bohu. Kéž byste prožila slabost a závislost na Bohu, když není Bůh, není nic. Každý z nás se prohřešuje, k modlitbě přistupujeme, jako by se jednalo o okrajovou záležitost. Pokuste se tento prohřešek odmítnout a za žádnou cenu nebudte vůči modlitbě lehkomyšlnou. Takový přístup k modlitbě je zločin a ten nejtěžší. Modlitba je první věcí, kterou máte mít ve svém srdci. Usilujte o zakoušení

¹¹⁷ TEOFAN ZATVORNIK, *Povzbuzení k duchovnímu životu*, s. 178-179.

sladkosti pravé modlitby. Když zakusíte plody sladkosti, bude vás to lákat a povzbuzovat k horlivé a pozorné modlitbě. Pán vám žehnej, tak končí Teofan svůj list.¹¹⁸

Nezačínat s modlitbou až jsme unaveni. Udělat si čas na modlitbu. Modlitba není okrajová záležitost. Je to naše setkání s nebeským Otcem, to nejintimnější setkání. Na to nás Teofan upozorňuje. Moderní člověk je zahlcen vším možným, jenom ne tichem. A tak si ten čas a ticho na modlitbu musí vybojovat, byť by to byla jen kratičká střelná modlitba nebo žalm.

Žena je nespokojena, stěžuje si na rodinu, všechno jí vadí.

*Je nutné přehodnocovat všechny věci, které jsou před očima, podle duchovního významu a rozumově si je osvojit natolik, aby oči, když se díváte na jakoukoli věc, vnímaly věc smyslovou, zatímco rozum spatřoval skutečnost duchovní. Teofan dává příklad: Jak smutno musí být Pánovi, andělům a svatým, když vidí skvrny na naší duši, předtím už vybělené podle obrazu Božího, znovuzrozené v křestní koupeli nebo omyté slzami pokání. Jaký hluk a rámus musí nastat v duši, když ji opustí pozornost vůči Bohu a bázeň Boží? Přivoníte k růži, vůně je vám příjemná, pokud se setkáte se zápachem, zacpáváte si nos. Tak i každá duše vydává specifickou vůni (2 Kor 2,15). Dobrá lahodnou, špatná nepříjemnou. Boží andělé a svatí, mnohdy i spravedlivý na této zemi tuto vůni cítí a z dobré se radují, jiná je zarmucuje. Jakákoliv věc může působit na duchovní myšlenky. Na závěr listu povzbuzuje: Namáhejte se pro Pána! A co nevidět zakusíte plody. Ale pokud se nezačnete namáhat, nedostane váš život smysl a nic z vás nebude. Pán vás od toho uchraň!*¹¹⁹

Starci měli od Boha dar kardiognoze. Vhled do srdce člověka. Četli v srdci člověka. V Západní tradici je darem kardiognoze nejznámější otec Pio a Jan Maria Vianney. Zda měli dar vnímat vůně a skrze vůně vidět do

¹¹⁸ Srov. TEOFAN ZATVORNIK, *Povzbuzení k duchovnímu životu*, s. 180-182.

¹¹⁹ *Tamtéž*, s. 189.

srdce člověka, nevíme. Tato charismata uděluje Bůh bez ohledu na lidské zásluhy. Duch svatý vane kam chce a kdy chce a na koho chce.

Další věc, kterou je třeba střežit je *sebezalíbení*.

Když je tma, člověk si velkých věcí nepovšimne, ale když je světlo, i malá věc uhodí do očí. V duši je temnota, dokud se nezačne obracet k Bohu, žije v sebezalíbení. Protože sebezalíbení je sídlo všech vášní, přikrývá je a ospravedlňuje. Jakmile se ale duše k Bohu obrátí, vchází do ní světlo a myšlenka na Boha ji celou, jako vycházející slunce, prosvětlí. Rozhodla jste se bez sebelítosti Bohu líbit a přijala světlo Ducha. Je třeba být pokorná, ale vašeň učí pýše a ješitnosti. Je třeba být mírná, ale vašeň nutí ke hněvu a rozčílení. Je třeba se radovat z úspěchů druhých, ale vašeň probouzí závist. Je třeba odpouštět, ale vašeň zapaluje mstu. Boj s vášněmi vytváří duchovní zkušenost a umění ihned rozlišit pravdivé od nepravdivého. Anděl strážný vám vždycky vnukne varovnou myšlenku. Buďte vnímavá a naslouchejte jeho hlasu.¹²⁰

2.2.1. Odkud jsi a co chceš?

Vášnivost se v každém z nás projevuje, avšak v tom nespočívá neštěstí. Nenamáháme se v ní rozpoznat nepřítele. Teofan popisuje, jak to zpravidla bývá: myšlenky bloudí sem a tam; pocity a touhy kolísají, ale bez určitého směru. To je nejčastější stav. Co je nutné udělat? Podrobit výslechu: odkud jsi a co chceš? S nepřátelskou myšlenkou nakládejte nepřátelsky! Vyprovodte ji hněvivým opovržením. Přepokládejme, že vás někdy urazila jakási osoba. Je očividné, že *kdosi* velmi usiluje, aby upoutal vaši pozornost na tuto osobu. Její jednání vás urazilo a rozhněvalo, uvažujete o pomstě. Pokud nepřijmete nutná opatření, stane se tak. Spolu s tím zůstanou v srdci i dřívější urážky, rozhořčení a vztek. Předmět vášně zrodí vášnivý pocit. Vášnivost vstupuje hlouběji. Jestli včas vyženete ze srdce zlý cit a z myšlenek samotný předmět, který jej zrodil, chaos ustane a rozhostí se duševní pokoj. Pokud to však

120 TEOFAN ZATVORNIK, *Povzbuzení k duchovnímu životu*, s. 199-200.

neučíníte, k vášnivému citu přistoupí další a rozjitří ho. A touhu po pomstě máte připravenou, pokud se vzpamatujete, touhu po pomstě můžete odehnat. Neboť touha ještě neznamená odhodlání. V jedné minutě přišla, ale ve druhé může odejít.¹²¹

Předpokládejme však, že skutek nakonec byl vykonán. Pomstila jste se, jak jste si usmyslela. Vášně je uspokojena, hřích neodvolatelně spáchán. Vše spěje do posledního stadia.

První: Bázeň Boží a svědomí byly teprve odmítnuty a zneváženy, ale nyní jsou pošlapány. Dosud se věc podobala tomu, když matka přemlouvá syna, aby nezlobil, ale on ji škube ruku nebo od ní utíká. Nyní se však situace podobá už tomu, kdy syn matku za její domluvy tluče do prsou nebo tváře.

Druhé: Vnitřní jednání má důsledky pro vnější život. Dokonaný čin nelze jen tak vyškrtnout perem nebo zrušit odmítavým slovem. Navždy bude spojován s osobou, která věc vykonala.

Třetí: Člověk, obdařený Boží milostí vstupuje do oblasti nepřítele Božího i svého. Naplňuje se na něm podobenství: vrací se běs se sedmi jinými. Nepokoj v duši, to je odměna za uspokojenou vášně. Rajská slast: *budete jako Bůh* (Gen 3,4) se rozplyne, růžové brýle spadnou z očí, člověk vidí, že je nahý.

Jestli je vaše odhodlání sloužit Pánu vroucí, píše Teofan, a pokud budete následovat rady, které jsem vám dal, potom ve vás nebude možný příklon ke zlu. Vášnivé myšlenky, city a touhy a právě ty jsou předmětem našeho vnitřního boje. Stanovte si jako zákon: ani myšlenky, ani city, ani vášnivé touhy nedovolte, aby se projevily, vyžeňte je s plnou nenávistí hned, jakmile jsou zpozorovány. Budete nevinná, jak před Bohem, tak před vlastním svědomím. Bude ve vás jak nečistota vášní, tak i rostoucí nevinnost.¹²²

121 TEOFAN ZATVORNIK, *Povzbuzení k duchovnímu životu*, s. 205-206.

122 *Tamtéž*, s. 207-209.

S nepřátelskou myšlenkou nakládejte nepřátelsky! Jak je to myšleno? Radikálně odmítnout zlou myšlenku silou své vůle bez slov Písma? To jistě Teofan nemyslel. Chce-li kdo žít autentické křesťanství, musí být vůči zlu radikální. V Písmu stojí: Vaše slova ať jsou ano, ano, ne, ne, co je mezi tím, je od Zlého.

2.2.2. Útoky Zlého pokračují

Co dělá ten, kdo je vystaven útoku zlého člověka? Křičí o pomoc! Totéž je nutné dělat i v boji s myšlenkami a vášněmi. Volat o pomoc: *Pane, pomoz! Pane Ježíši Kriste, Synu Boží, zachraň mne! Bože, vezmi mne pod svou ochranu, Pane, pomoz mi, vytáhni mne!* Takto se začněte obracet na Pána a prostě o pomoc. *Hospodin je blízko všem, kdo volají k němu, všem, kdo volají opravdově. Vyplňuje přání těch, kdo se bojí, slyší, když volají o pomoc a zachrání je* (Žl 145, 18-19). On sám přislíbil pomoc těm, kteří ho volají v naději, v čase nutnosti: *neboť na mne spoléhá, zachráním ho, budu jeho hradem, on zná moje jméno. Až mě bude volat, odpovím mu, v soužení s ním budu, ubráním ho, obdařím ho slávou* (Žl 91, 14-15). Vášnivost je odtržena od duše paprskem světla rozumu, který vychází z kontemplace Pána¹²³

Pro jasnější představu, Teofan, uvádí jeden příběh: Žil *starec* v tiché poušti. Zaútočili na něj podle všeho běsi a začali jej tahat z cely ven, aby ho úplně vyhnali z pouště. *Starec* se jim začal bránit sám. Byli však silnější a dovlekli ho už k samotným dveřím. Stačilo málo a byli by jej vyhodili ven. *Starec* vida krajní nouzi zvolal: Pane Ježíši Kriste! Proč jsi mne opustil? Pomoz mi, Pane! Jakmile zvolal, ihned se zjevil Pán a běsy rozehnal, ale *starci* řekl: Neopustil jsem tě, ale když jsi mne nevolal a sám jsi zamýšlel vypořádat se s nepřáteli, na pomoc jsem ti nepřicházel. Sám jsi vinen, že jsi spoléhal na sebe. Volej mne a vždycky nalezneš okamžitou pomoc. Když to Pán řekl, zmizel. *Starce* poučil a nám všem dává také ponaučení: nepokoušet se vést myšlenkový spor a přetahovat

123 TEOFAN ZATVORNIK, *Povzbuzení k duchovnímu životu*, s. 210-211.

se s vášnivými myšlenkami, ale ihned se s modlitbou v boji proti nim obrátit na Pána. Sv. *Jan Kolobos* o sobě říkal: sotva zahlédnu zvířecí myšlenky, které ke mně přistupují v podobě vášnivých pomyšlení, ihned se utíkám v duchu k Pánu a zvířecí myšlenky, aniž by se stačily přiblížit, jsou přinuceny k úprku, kam jen stačí.¹²⁴

Jak málo Pána voláme! Stále je v nás pýcha prvních lidí, být jako Bůh. Nevoláme ho a přitom Ho máme tak blízko, v hlubinách našeho srdce. Bůh sestoupil k nám, aby naše lidství pozvedl k božství.

Naše bída spočívá právě v tom, že rozumem odcházíme od Pána a bloudíme myšlenkami daleko od něj.¹²⁵

Na toto téma vyprávěl sv. *Jan Kolobos* podobenství: žila v jednom městě krásná žena špatných mravů. Vládcí té země bylo líto, že taková krása hyne, ve vhodné chvíli jí řekl: zanech špatností, já tě vezmu k sobě domů a budeš mojí ženou a paní mnohých pokladů. Ona souhlasila a byla vzata do domu dobrodince. Dřívější přátelé ji začali hledat. Vypátrali ji u panovníka. Ačkoliv jim panovník hrozil, neztráceli naději, že k sobě krasavici znovu přivábí, neboť její slabost znali. Postačí se přiblížit k domu zezadu, zahvízdat, ona pochopí oč jde a ihned k nám vyběhne. Tak také jednali. Přišli k domu zezadu a zahvízdali. Žena ten hvízd uslyšela a zachvěla se. Něco z dřívějšího života se v ní ozvalo. Vzpomínala se však a místo toho, aby vyběhla z domu, zamířila do vnitřních pokojů před tvář panovníka, kde se ihned uklidnila. Tam už žádné hvízdání slyšet nebylo. Ti přátelé to zkoušeli znovu, ale nakonec odešli s prázdnou. Smysl podobenství je jasný. Krásná žena zobrazuje padlou duši, která se s pokáním obrátila k Pánu a spojila se s ním, aby náležela a sloužila jen jemu. Bývalí přátelé jsou vášně. Jejich hvízdání je hnutí vášnivých myšlenek, citů a tužeb. Útěk do vnitřních pokojů představuje úkryt v hloubi srdce, kde člověk předstupuje před Pána. Když se to v nitru uskuteční, vášnivé, co znepokojovalo duši, ať to bylo cokoli,

124 TEOFAN ZATVORNIK, *Povzbuzení k duchovnímu životu*, s. 211-212.

125 *Tamtéž*, s. 212.

odchází samo od sebe a duše se upokojuje. Snažte se zapamatovat si řečené a vždycky v tomto smyslu jednat, povzbuzuje Teofan.¹²⁶

2.2.3. Úsilí o čisté srdce

Teofan často citoval mnicha Hesychia kněze jeruzalémského: „Ten, kdo vnitřně pracuje, musí mít neustále tyto čtyři věci: pokoru, krajní pozornost s myšlenkami a modlitbu...“ (bod 20).¹²⁷

Žena se snaží být pozorná ke svému srdci. Odmítá nepřátelské myšlenky, v pokušení volá o pomoc Pána a myslí si, že má všechny myšlenky čisté a touhy svaté a úspěch je zaručen. A nic už nebrání v cestě za cílem, který si vytýčila. Teofan ji vyvádí z omylu, protože tak to u nikoho neprobíhá. A pokračuje: Myšlenky se sice budou upokojovaly, vášnivá hnutí citů a přání se budou stávat stále řidšími, ale prodírat se budou znovu a někdy s velkou silou. Proderou-li se, vyžeňte je, proderou-li se znovu, opět je vyžeňte. Vy jste z nepozornosti dala vášnivé *myšlence* prostor a ona zrodila vášnivý *cit*: vinna jste, nedávala jste pozor a myšlenka zrodila vášnivou *touhu*: vinna jste, že jste dovolila, uspokojit hříšnost a vášnivost. Nebudu trpět, abyste dala touze prostor k vykonání skutku. Příkrá slova od tak laskavého učitele!¹²⁸

Teofan se zlobí na ženu: Nebudu trpět, abyste dala touze prostor k vykonání skutku. Projevuje spravedlivý hněv nad ženinou domýšlivostí a jistotou, že už ví vše. Nebyla pozorná k myšlenkám a nepřítel nepřišel dveřmi, ale přelezl ohradu, a v nestřeženém okamžiku se usídlil v jejím srdci. „Hněváte-li se, nehřešte. Nenechte nad svým hněvem zapadnout slunce a nedopřejte místa ďáblu“ (Ef 4, 26,27). František Saleský dává důraz na duchovní cvičení a zpytování svědomí. Večer probrat celý prožitý den, krok za krokem s pokorou a díkuvzdáním, tím se uzavrou dveře před působením zla. Nejen to, měli bychom být pozorní ke všemu, co v ten den prožíváme, konáme, s kým se setkáme. Hned ráno máme

126 TEOFAN ZATVORNIK, *Povzbuzení k duchovnímu životu*, s. 212-213.

127 *Tamtéž*, s. 215.

128 *Tamtéž*, s. 218.

mít předsevzetí, že cokoli budeme konat, myslet a mluvit, budeme dělat k větší cti a slávě Boží. Teofan používá jiná slova, smysl je stejný, přivést duše k nejvyššímu cíli života, to je k Bohu. A tím naplnit touhu každého lidského srdce po Bohu, ne rozumu, ten si mnohdy chodí spleťtými cestami a zákrutami. V každém lidském srdci sídlí Duch Boží a klepe na dveře našeho srdce a čeká, až mu je svobodně otevřeme.

Nenechávejte do večera pokáním neočištěné výbuchy vášní, ale je ihned očišťujte jménem Páně. V tom spočívá každodenní kajícnost. Mnich Hesychios: „Naše každodenní záležitosti musíme neustále pozorně zvažovat a nakolik je to možné jejich tíhu skrze pokání neustále večer odlehčovat, pokud chceme s pomocí Ježíše překonat vášně. Je nutné také podle vůle Boží sledovat, zda před Bohem a zda-li pro něj jediného konáme všechny naše viditelné skutky, aby se k nám vášnivé city neplížily jako k nerozumným“ (bod 124).¹²⁹

Z čeho bývá srdce nepokojné?

Jeden z otců připodobňuje srdce doupěti, plnému zmijí, což jsou vášně. Když ze srdce toto vášnivé vylézá, je to stejné, jako když zmije vystrkuje hlavu z hnízda. Bijte ji po hlavě jménem Páně a ona zaleze. Ukáže se jiná, udělejte to samé. A bijte každou. Třeba podesáté. Je to nejkratší cesta očištění srdce od vášní. Běžte touto cestou, neboť jiná není. A pokud nebudete s takovým jednáním souhlasit, vášně v srdci zůstanou. Vášnivé srdce vám nedá uzříť Pána. Příkladem jsou pošetilé panny!¹³⁰

Potrapte se s nalezením svojí *hlavní* vášně a proti ní soustřeďte nejen boj s myšlenkami, ale také aktivní boj svými skutky. Metody tohoto aktivního boje s vášněmi jsou tvrdé. Žena se ptala, proč jsou lidské úděly tak rozdílné a lidé tak nestálí, Teofan odpověděl: proto, že to tak učinil Pán, aby se lidé lépe očišťovali a také proto, že chce tímto způsobem rozdrtit na prach náš kalný individualismus, hrubý egoismus, kterého se

129 TEOFAN ZATVORNIK, *Povzbuzení k duchovnímu životu*, s. 219-220.

130 *Tamtéž*, s. 220.

drží vášně, hubící člověka. A ještě dodává: Vášně bijte jak uvnitř tak zevně, svoje dobré stránky kultivujte, dávejte jim prostor a cvičte je. Centrální je modlitba a po ní následuje úsilí o ctnosti. To všechno musí být doprovázeno četbou a rozhovory; (oficiem v chrámě, odpíráním si trochy jídla, spánku, zábav a držením sebe ve stálém sebezáporu a sebezpřekonávání. Toto je celý směr očisty od vášní. A to vše ve vás probíhá, píše Teofan.¹³¹

2.2.4. Počátkem Boží cesty je pokání a pláč nad hříchy

Svatý *Pimen* vypráví příběh: Uviděl ženu, která seděla na hrobě, hořce plakala a řekl: „Kdyby se tu objevily všechny radosti světa, nevysvobodí její duši ze smutku“. Tak musíte vždycky plakat i vy (Bod 26).¹³² Žena se chystá na pouť do *Sergiev Posadu*. Teofan povzbuzuje a připomíná: Modlete se cestou zpaměti žalmy a rozjímejte, to je pravidlo velkých Otců *Antonína* a *Pachomia*. Berete si knihy ke čtení? Vezměte si také *Žukovského* a přečtěte si článek: *Peri a anděl*. *Peri* – duch, jeden ze svedených od Boha, se vzpamatuje a vrací do ráje. Ale když přichází ke dveřím, nachází je zamčené. Jejich anděl strážný mu řekne: je naděje, že vstoupíš, ale přines důstojný dar. *Peri* letí na zem a hle, válka. Umírá statečný voják a v slzách se modlí za vlast. Tuto slzu *Peri* zachytí a nese ji, ale dveře se neotevřou. Anděl mu říká: dobrý dar, ale ne dost silný, aby ti otevřel dveře ráje. To znamená, že všechny občanské ctnosti jsou dobré, ale samy o sobě do ráje nevedou. Letí *Peri* znovu na zem a hle, mor. Umírá mladý člověk. Slz bylo i tady dost. *Peri* jednu chytil a přináší, ale dveře od ráje se ani pro tuto neotevřely. Anděl mu říká: dobrý dar, ale ne dost silný k otevření dveří do nebe. To znamená, že rodinné ctnosti samy o sobě také do ráje nevedou. Hledej! Je naděje. *Peri* opět letí na zem. Nachází jakéhosi kajícího. Bere jeho slzu a přináší. Dříve, než se stačil přiblížit k ráji, všechny dveře už byly otevřeny. A takový druh slz se

131 TEOFAN ZATVORNIK, *Povzbuzení k duchovnímu životu*, s. 224-225

132 *Tamtéž*, s. 234.

pokuste přinést Pánu. V nebi bývá radost, když někdo pláče, lituje a při tom se cítí hříšným. Je to i pro nás nejspolehlivější cesta: *Obratťte se a věřte evangeliu!* (Mk 1,15)¹³³

Co má větší cenu než pokání?! V nebi je větší radost nad jedním hříšníkem pokání činícím, než na devětadevadesáti spravedlivými. Ježíš nepřišel na svět kvůli spravedlivým a netrpěl za spravedlivé, ale za hříšníky. A kdo je ten člověk, oplývající ryzí spravedlností? Ten se nenalezne. Všichni potřebujeme slzy lítosti a pokání nad svými nepravostmi a hříchy, protože jsme neučinili, co jsme učit měli. Nemilovali jsme bližního svého jako sebe samého a Boha z celého srdce svého z celé své duše a z celé své mysli.

Žena si stěžuje, že modlitba se jí nedaří.

Teofan odpovídá na stesk: V tom není vinna modlitba, ale ten, kdo se modlí. Kam se poděla vaše modlitba?! Už jste zakoušela její blahodárné působení! A nemilosrdně odhaluje příčinu. Jednou, dvakrát jste se pomodlila s vřelostí a horlivostí u sv. *Sergije*, zakusila jste rychlou pomoc, pomyslela jste si, že modlitba půjde snadno a dobře. Roztržitá mysl zapříčinila, že modlitba nebyla modlitbou. Z toho plyne poučení, že nikdy nesmíte pokládat žádné duchovní konání za ustálené, a tím spíše modlitbu. Vykonávejte modlitbu s prvotní horlivostí a půjde to dobře. Znovu připomíná: nikdy se nemodlete ledabyly, modlete se s bázní Boží a zbožností. Žádná omluva od modlitby není. Podívejte, jak to dělají jiní, aby nepodlehli sebeklamu: určí si k modlitbě čtvrt hodiny nebo půl anebo hodinu. Úder hodin jim dá vědět o konci modlitby. Nestarají se o kvantitu modliteb, ale pouze o to, aby Pánu v modlitbě vyjádřili dostatečně, co mají stanoveny. Přivykejte takové modlitbě, aby se pro vás minuty, strávené na modlitbě, staly těmi nejsladšími. Zvolte si jakýkoliv způsob a poctivě jej dodržujte. Když se modlíte, recitujte naučenou modlitbu nebo žalm a každé slovo objímejte nejen myslí, ale i citem. Kdosi vyprávěl, že za celou dobu, stanovenou k modlitbě, se pomodlí jen *Otče náš*. Neboť

¹³³ TEOFAN ZATVORNIK, *Povzbuzení k duchovnímu životu*, 234-236.

každé jeho slovo se proměňuje v kompletní modlitbu. Jiný vyprávěl, že když mu někdo vyložil, že je možné se takto modlit, celé ranní chvály recitoval *Hospodine, smiluj se nade mnou* (Žl 6,3), aniž by žalm stihl dokončit. Pracujte na zdokonalování řečeného, jinak z vás nic nevzejde. Modlitba je pramenem všeho.¹³⁴

Padlo definitivní rozhodnutí se zasvětit Pánu.

Váš poslední dopis, píše Teofan, mi udělal nevýslovnou radost. Žena, se rozhodla zasvětit svůj život Pánu. Vyjádřila se před Pánem, že odchází od života, který doposud žila. Trpělivě čkejte, jak a kdy rozhodnutí naplnit. Rodičovské požehnání je první podmínka. Je třeba si na něj počkat. Pán, který do vás úmysl vložil, jej sám přivede k naplnění. Modlete se k Pánu, aby jeho moudrá vůle váš záměr dovedla k naplnění. Postavila jste se zády k životu vezdejšímu a už více k němu svoji tvář neobracejte. Odmítněte všechny rozptylující zábavy a více se doma držte o samotě, s nějakou prací. Pokud se zříkáte dosavadního způsobu života, o to víc se přimkněte k Bohu. Šťastná budete, až tak začnete konat. Pamatujte na to, že Pán je všude, s vámi i ve vás, ať už pracujete, sedíte, spíte nebo bdíte. Spojte s tímto pamatováním i další: na smrt a na to, že po smrti je soud a předzvěděná účast na věčnosti. Tyto dvě vzpomínky Vás všemu naučí. Budou ve vás rozpalovat bázeň Boží, pramen božské moudrosti.¹³⁵

2.3. Neobracejte svůj život nazpět

Svatý apoštol *Pavel*, který působil v Korintu, měl obavy, aby se Korintťané nedali na špatnou cestu, a proto jim psal: *Mám vás totiž tak žárlivě rád jako Bůh. Já jsem přece připravil vaše zasnoubení jedinému muži a musím vás představit jako čistou pannu. Bojím se však, aby se vaše smýšlení nepokazilo, takže byste se uchýlili od upřímné a svaté*

134 TEOFAN ZATVORNIK, *Povzbuzení k duchovnímu životu*, s. 247-249.

135 *Tamtéž*, s. 250-251.

oddanosti vůči Kristu. Vždyť tak i had svedl Evu svoulstivostí (2 Kor 11,2-3). Žárlím Boží žárlivostí i já na vás, píše Teofan, vidíte to od samého začátku našich rozhovorů. Nyní stojíte před Pánem jako čistá panna, která se mu odevzdala! Vaše zasnoubení s Pánem jsem neučinil já. Uskutečnilo se mimo mé snahy i záměry. Když jsem vám psal neměl jsem žádný záměr, jak vám uspořádat život. Náklonnost ve vás dřímala od narození. Dotkla se jí Boží milost, která vyústila v rozhodnutí.¹³⁶

V tomto dopise Teofan pokorně přiznává, že to nebyl on, „kdo zasnoubení s Pánem učinil“, ale Boží milost. Touha po intenzivním životě s Bohem v oné ženě byla od narození, on byl jen průvodcem na cestě a ona učenlivou žačkou. Přes tuto skromnost je nutno dodat, že pravý duchovní otec, v našem případě *starec* má vhled do srdce a ví, kdo je k intenzivnímu duchovnímu životu povolán a kdo ne. A to Teofan dobře věděl.

Co je třeba střežit.

Nelze se vyhnout obavě, aby vás nepřítel nepřelstil, jako kdysi had Evu. Pro služebníky Kristovy je nezbytný půst a bdění, bdění a modlitba, zvláště v době, kdy jste se rozhodla. Způsob života, který jste si zvolila, je Bohem požehnaný. Marie, sedící u jeho nohou, si zvolila lepší podíl pro nebeské království, než Marta. Zářivé příklady vidíte v postavách mnohých proroků a apoštolů, nejvíce v nejčistší královně Bohorodičce. Její mateřská péče vás vždy ochrání. Tento způsob života není přirozenosti cizí, ale je podporován duchem víry. K tomu jsou příkladem korintské panny, které se nechtěly vdávat a cele se zamilovaly do jediného muže – Ježíše Krista. Příklad korintských panen se rozšířil i do ostatních církevních obcí. Panny společně bydlely v jednom domě, pracovaly, modlily se k Bohu. Mnohé z nich zemřely mučednickou smrtí a dosáhly věnec slávy. Proto dávejte dobrý pozor, abyste dávajíc ruku na pluh se neotáčela zpátky. Co je třeba střežit? Srdce, aby k ničemu

136 TEOFAN ZATVORNIK, *Povzbuzení k duchovnímu životu*, s. 252.

nepřilnulo, nejen k osobě, ale jakékoliv věci. Veškeré přilnutí bude narušením vašeho zasnoubení s Pánem.¹³⁷

Na jednoho dobrého člověka útočil duch hany a nevěry. Vyprávěl: slyším, jak v uších bzučí nepřátelé – není Bůh, není Kristus! Ale já opakoval: Věřím, Pane! Věřím, věřím, věřím! A tak zahnal nepřítele. Tak jednejte i vy.¹³⁸

2.3.1. Žádná nespravedlnost od Boha nepochází

Žena prochází zkouškami. Prožívá nepřátelské útoky Zlého. Je nespokojena se svým životem, rodinou, přáteli. Zlobí se na společnost, ve které žije. Je netrpělivá, málo pokorná. Ráda by do kláštera. Touží po svobodě. Ale Teofan je jiného mínění. A říká: buďte tam, kde jste a pěstujte pokoru, trpělivost. Nemyslete si, že v klášteře je ráj. Není třeba utíkat. Čekajte na čas, který určí Bůh.

Bůh dopouští nespravedlnosti pro dobro těch, na koho dopadají. Stejně je to i u této ženy. Teofan ji povzbuzuje: Snažte se trpět statečně, jakoby tomu ani nebylo a uvádí příklady mučedníků, kteří pili kalich utrpení až do dna. A ve svém listě pokračuje: Před vámi je *kříž*. Nezbývá nic jiného, než přijmout křivdy a křivá obvinění. V tomto *poddání se je začátek skutečné cesty*. Podívejte se do svého srdce, zda-li nestůněte pýchou.¹³⁹

Útoky zlého pokračují. Ženě se nechce modlit. Přemáhá ji lenost.

Teofan: Nemusíte se modlit všechno, co jste si připravila, ale svými slovy *vyprávějte* Bohu, co vám leží na duši a prostě o pomoc. A řekněte ze srdce: Do tvých rukou, Pane, odevzdávám svůj úděl. Uspořádej můj život se všemi vztahy tak, jak se Tobě líbí. A znovu mladé ženě připomíná, aby všechny zkoušky přijímala pokorně, protože je pro ni připravil Bůh.¹⁴⁰

137 TEOFAN ZATVORNIK, *Povzbuzení k duchovnímu životu*, s. 252-253.

138 *Tamtéž*, s. 258.

139 *Tamtéž*, s. 264, 266.

140 *Tamtéž*, s. 267-268.

Padlo poslední a definitivní rozhodnutí: Žít jako mniška o samotě. Tím se uzavírá jedna etapa života ženy, kterou si Bůh vybral a tříbil jako pšenici pro Boží království. Mnoho trpěla, ale ve všech zkouškách s milostí Boží obstála.

Teofan píše: Jaká milost Boží, že jste se nakonec všeho zbavila. Co jste prožila, si pojmenujte. Celou dobu jste byla pod útoky nepřítele. A nyní vidíte, jak útoky přicházely a odcházely. A znovu opakuje: nepřítel se maskuje, odívá se do beránčího roucha. Neustálý neklid a smutná neurčitost je znak, že se něco v duši odehrává. Příklad se nepřítel. Hoňte jej nelítostně zavržením a modlitbou. Boží pomoc vždy do duše přinese světlo. Teofan klade důraz na pomoc anděla strážného, který vkládá do uší slova útěchy. A doporučuje vypěstovat zvyk mu naslouchat.¹⁴¹

2.3.2. U cíle cesty

Teofan projevuje radost, že se žena dala na vlastní cestu. Povzbuzuje, aby na sobě pracovala a připravovala se tam, „kam jste si usmyslela“. Dala si pozor na nepřítele, nutí ke spěchu, aby překřížil dílo. Boží věc postupuje pokojně, tiše a pevně. Žena je Moskvanka. Zde bezstarostně vyrůstala a byla vychovaná. Jak velká touha srdce to byla, že dokázala vše opustit a jít na venkov. Jak už bylo řečeno: Bůh ji volal a ona uslyšela jeho hlas, neváhala překonat všechna pokušení a překážky na cestě k cíli. Na konci duchovní cesty, kterou spolu prožili, ji ještě Teofan doporučuje, aby si našla přírodní jeskyni, nebo si ji sama vlastníma rukama vykopala. Aby tam byl, pokud možno, po jedné straně malinký pramen, po druhé nějaký ovocný strom, vpředu neveliký záhonek květin. Ke stromům a květinám přiletí ptáčci a budou zpívat spolu s ženou píseň Bohu Stvořiteli. Od té chvíle je schopna naplnit touhu svého srdce žít v zatvoru. *Žít zcela pro Boha, který je Lásky.*

¹⁴¹ TEOFAN ZATVORNIK, *Povzbuzení k duchovnímu životu*, s. 270.

JEN Z LÁSKY ŽÍT! ...

*Žít z Lásky, to je dávat, dávat stále,
nežádat mzdu, neměřit, nevážit,
nepočítat, co dám, a dávat stále,
vždyť láska nechce nic než obdařit.
Božskému srdci, Lásce rozlévané
jsem všechno dala; bez břemen chci jít...
Zbývá mi jen bohatství darované:
smět z Lásky žít.*

*Žít z Lásky je žít z bázně vymaněny,
zapomnět na chyby a selhání.
Po hříších mých už ani stopy není,
nebeským ohněm byly smazány.
Ty svatá výhni něžné, čisté plání,
tvé ohnisko již nechci opustit.
Tam, Ježíši, chci zpívat bez ustání
a z Lásky žít!¹⁴²*

¹⁴² Srov, SCHMID, A., *Setkání s Terezií z Lisieux - Básně*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 1995, s. 75.

3. Křesťanská spiritualita v Západní tradici

V první a druhé kapitole jsme se zabývali pojmem křesťanský Východ, tradicí církevních otců – starců, především Teofanem Zatvorníkem jeho dílem a učením. Ve třetí kapitole nastíníme vývoj mnišství v tradici Západní církve. Budeme se zabývat osobností a učením Františka Saleského.

3.1. Monasticismus

O západním mnišství až do poloviny čtvrtého století existuje málo dokumentů. V této době mnišství na Východě už vzkvétalo. Avšak mezi Římem a mnišskými centry v Egyptě, Palestině a Alexandrii bylo čilé spojení. Římští křesťané o mnišském hnutí věděli. Svatý Atanáš navštívil během svého prvního exilu v letech 336 až 338 Trevír a byl v roce 340 v Římě. Význačnou roli v popularizaci mnišství pro západní křesťany sehrál *Život svatého Antonína*, který ihned byl přeložen do latiny. Na druhé straně je pravděpodobné, že se mnišský život na Západě rozvinul i bez přímého vlivu Východu. Asketé, panny a vdovy zachovávali určité zvyklosti, patřící k mnišskému životnímu stylu. Eusebius se zmiňuje o asketickém životě o samotě už v polovině třetího století. V prvních staletích v západní církvi chyběl charakteristický prvek mnišství, oddělení od světa. První asketé dávali přednost životu v komunitě, před životem v osamělosti a v odloučenosti od světa. Proto se nemůže s jistotou říci, že mnišství na Západě je import z Východu.¹⁴³

Velkým zastáncem asketismu byl sv. Ambrož († 397), biskup milánský, autor mnoha exegetických, morálních a dogmatických spisů. Od Ambrože pocházejí nejstarší zachované křesťanské pohřební řeči. Psal hymny, takzvaný ambroziánský chvalozpěv *Te Deum laudamus*

¹⁴³ Srov. AUMANN, J., *Křesťanská spiritualita v katolické tradici*, Karolinum, Praha, 2000, s. 60.

však není jeho dílem.¹⁴⁴ Dalším významným mužem západního mnišství byl Jan Kassian. Narodil se kolem roku 360, pravděpodobně na Balkáně. Jeho duchovní učení je shrnuto v *Institutiones* (Zásady) a *Collationes* (Promluvy). Podle Kassiana je smyslem mnišského života vnitřní zdokonalení každého mnicha; má usilovat o duchovní hodnoty, nikoliv o asketická cvičení jakožto cíl sám v sobě.¹⁴⁵ Svatý Augustin (354-430) je uznáván na Západě jako otec teologie a největší učitel církve. Jeho teologická díla představují pokladnici teologické tradice Východu a pro Západ jsou zdrojem nové teologie. V mnoha oblastech, jako teologie stvoření, problém zla, eklesiologie, ctnost víry a eschatologie, byla jeho nauka přijata jako definitivní. Nauku o Nejsvětější Trojici popsal jako nikdo z řeckých otců a jeho teologie o milosti v našich teologických bádáních stále dominuje. Na rozdíl od Jana Kassiana neprosazoval východní typ monasticismu. Augustinova koncepce mnišství byla pevně zakotvena v popisu *vita apostolica*. Je kladen důraz na společenství mezi bratřími, zatímco egyptská tradice se více zabývá vztahem každého jednotlivce k Bohu skrze duchovní otce. Vliv svatého Augustina na mnišství byl dalekosáhlý, zvláště ve Francii, Itálii a Španělsku. I Řehole svatého Benedikta obsahuje stopy augustiniánského učení.¹⁴⁶ Jeho *Vyznání* jsou Augustinovou životní zpovědí.¹⁴⁷

Svatý Benedikt z Nursie (480-547) je nazýván otcem a zákonodárcem západního mnišství. Vzdělání nabyt v Římě, ale uchýlil se do samoty v Subiaco, asi čtyřicet mil od Říma. Měl mnoho následovníků a zakrátko ustavil dvanáct klášterů.

V každém bylo dvanáct mnichů, podobně jako ve východních *laurách* svatého Pachomia. Každý klášter měl svého představeného, ale všechny vedl Benedikt, neboť do té doby neexistovala žádná základní

¹⁴⁴ Srov. KRAFT, H., *Slovník starokřesťanské literatury*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 2005, s. 15-17.

¹⁴⁵ Srov. AUMANN, J., *Křesťanská spiritualita v katolické tradici*, s. 62-63.
s. 62-63.

¹⁴⁶ *Tamtéž*, s. 64, 69-70.

¹⁴⁷ Srov. KRAFT, H., *Slovník starokřesťanské literatury*, s. 40.

řehole k řízení těchto malých klášterů. *Řehole* svatého Benedikta je nejvlivnějším dokumentem západního mnišství. Přestože v tomto období existovalo množství řeholních pravidel, koncil v Aix-la-Chapelle roku 817 navrhl jako základní mnišskou řeholi právě *Řeholi* svatého Benedikta. Zahrnuje mnoho předchozích pramenů, jako svatého Pachomia, Basila, Kassiana, Augustina a *Regula Magistri*. Svatý Benedikt měl dar sloučit základní prvky těchto rozmanitých zdrojů. Výsledkem je jak věrná návaznost na mnišské tradice a praxi, tak i osobní přínos k soudobým potřebám monastického života.¹⁴⁸

3.2. Irský monasticismus

Svatý Patrik († 493) je patronem Irska a zakladatelem irského monasticismu. Irská církev se vyvíjela na zásadách klanů a životní styl místních církví byl téměř mnišský. Svatého Patrika na jeho misijních cestách doprovázeli mniši a mnišky a po celá staletí byli irští mniši známi jako zvěstovatelé evangelia v cizích zemích. Během šestého století rychle vyrůstaly kláštery. Keltští mniši pěstovali lásku k vzdělanosti, takže Irsko proslulo jako ostrov světců a vzdělanců. Mezi irské mnichy patřil svatý Kolumbán, narozený kolem roku 540. Vedl skupinu irských mnichů do Francie, kde založil několik klášterů, které byly centrem vzdělanosti a evangelizace.¹⁴⁹

Svatý Řehoř Veliký (590-604) se narodil v Římě, je prvním mnichem, který se stal papežem a vládl čtrnáct let. Jako papež měl na zřeteli obrácení pohanů. Potíral neřesti současníků a hájil časně majetky Svatého stolce a primát římského biskupa. Jeho motto znělo: „Sluha služebníků Božích“. Zanechal rozsáhlé literární dílo: 850 listů, traktát o morálce *Expositio in Job* čili *Moralia*, slavnou *Regula pastoralis* o kněžství, homilie na evangelia a na knihu Ezechiel, a především

¹⁴⁸ Srov. AUMANN, J., *Křesťanská spiritualita v katolické tradici*, s. 71-72.

¹⁴⁹ *Tamtéž*, s. 74-75.

Rozhovory. Toto dílo, známé jako *Dialogorum libri*, je napsáno formou rozhovoru s jeho jáhnem Petrem a představuje duchovní a mravní učení papeže Řehoře. V tomto díle máme prakticky jediný zdroj informací o svatém Benediktu. Svatý Řehoř spadá do patristického období, ale měl vliv na celý středověk. Psal pro laiky, mnichy a kněze. Prvotním pramenem jeho učení jsou Písmo, svatý Augustin a Kassian. Stejně jako jeho předchůdci i svatý Řehoř dává přednost kontemplativnímu životu. Podle Leclercqova vyjádření je *doctor contemplationis*.¹⁵⁰

Po tomto období nastupuje benediktinská spiritualita (7.–12. st.); cisterciácká spiritualita (11.–12. st.); spiritualita středověku (12.–13. st.); Dionýská spiritualita a *devotio moderna* (13.–16. st.) a potridentská spiritualita (16.–17. st.).¹⁵¹

3.3. Potridentská spiritualita

Stav církve na sklonku středověku byl neblahý. Skandální mravní úpadek byl na všech úrovních společnosti. Byl nedostatek úcty k autoritě. Schylovalo se ke schizmatu. Renesance zavedla humanismus, který byl křesťanský i pohanský. Tváří v tvář této situaci někteří křesťané se ve své spiritualitě obrátili k ústupu od světa. Díky různým pojednáním o modlitbě napsaným na sklonku středověku zapustilo v Nizozemí, ve Francii, Itálii a ve Španělsku kořeny metodické a systematické rozjímání. Střediskem byly kláštery, postupně se však k duchovním cvičením obracelo stále více laiků. Mnozí horliví laici přicházeli do klášterů, aby tu konali duchovní cvičení. Tak tomu patrně bylo i u Ignáce z Loyoly na Montserratu roku 1522.¹⁵²

Duchovní cvičení nebyla jedinou zbraní proti výstřelkům renesančního pohanského humanismu. Přímý útok proti němu vedli

¹⁵⁰ Srov. AUMANN, J., *Křesťanská spiritualita v katolické tradici*, s. 75-76.

¹⁵¹ *Tamtéž*, s. 81-168.

¹⁵² *Tamtéž*, s. 169, 172.

„křesťanští humanisté“. Někdy bývají kritizováni jako předchůdci Lutherova protestantismu. Mezi význačné humanisty patří Mikuláš Kusánský, Pico della Mirandola, Lefèvre d'Étaples, svatý Tomáš More a Erasmus Rotterdamský. Avšak pravý křesťanský humanismus se objevil až na počátku sedmnáctého století. Jeho hlavním exponentem se stal svatý František Saleský. Bremond mimo jiné píše: *Humanista nevidí člověka jako tvora pohrdáníhodného. Vždycky stojí celým srdcem na straně naší přirozenosti. Ač ví, že je bědná a neschopná, omlouvá se za ni, obhajuje ji a obnovuje.*¹⁵³

3.4. Svatý František Saleský

Svatý František Saleský je mostem mezi renesancí a moderním obdobím od počátku sedmnáctého století dodneška. Narodil se v Savojsku v roce 1567, studoval u jezuitů v Paříži, pak odešel do Padovy, kde získal doktorát obojího práva. V prosinci 1593 byl vysvěcen na kněze a jmenován proboštem ženevské kapituly. S velkou energií se pustil do evangelizace kalvinistů a dosáhl takového úspěchu, že byl jmenován koadjutorem ženevského biskupa. Jako ženevský biskup byl

vysvěcen 8. prosince 1602. Při řízení své diecéze se věnoval kázání, psaní duchovní literatury a pastorači. Zemřel v roce 1622. Spolu s Jeanne F. de Chantal založil řeholní institut Navštívení Panny Marie. Byla to

¹⁵³ AUMANN, J., *Křesťanská spiritualita v katolické tradici*, s. 172, 174.

poloklauzurní komunita mladých žen a vdov. V roce 1887 papež Pius IX. prohlásil svatého Františka Saleského učitelem církve.¹⁵⁴

3.4.1. Učení

Učení svatého Františka Saleského nebylo nové. Představil duchovní nauku originálním způsobem a nese zásluhu na tom, že křesťanská spiritualita se vymanila z mnišského rámce, v němž byla po mnoho staletí zasazena. Jako odchovanec jezuitů byl ve své duchovní praxi cele ignaciánem, ale jeho teologie je augustiniánská s tomistickým realismem a optimismem. Pravděpodobně znal díla vlámské školy, svatou Kateřinu Sienskou (k níž choval velkou lásku), svatou Kateřinu z Janova, svatého Filipa Neri a četné autory španělské školy, zvláště svatou Terezii z Avily, svatého Jana od Kříže, Ludvíka z Granady.¹⁵⁵ A také knížečku „O boji duchovním“ theatina Scupoliho.¹⁵⁶

Kritické vydání děl svatého Františka Saleského čítá dvacet sedm svazků, z nichž dvanáct tvoří jeho dopisy. Zbytek obsahuje spisy *Obrana praporce svatého Kříže*, *Úvod do zbožného života*, *Pojednání o Boží lásce*, *Duchovní rozhovory*, apologetiku a čtyři svazky kázání.¹⁵⁷

Autority tehdejší náboženské literatury byli většinou řeholníci, kteří hlásali odchod ze světa a kladli požadavky, které bylo možné splnit jen v klášteře. Svatému Františkovi šlo o to, aby ukázal lidem dobré vůle, že srdce a duše křesťanství tkví v lásce Bohu a lidem. Tato láska se projevuje nejen v modlitbě, ale i v důsledném přijímání a plnění Boží vůle v každodenním životě. Duchovní dopisy se staly východiskem pro psaní prvního díla, „*Úvodu do zbožného života*“ (tzv. Filotea), určeného pro začátečníky v duchovním životě. „*Pojednání o lásce k Bohu*“ (tzv. Theotimus) je již napsáno pro pokročilé. Obě díla patří k sobě, neboť Filotea ukazuje na praktickou cestu k Bohu v každodenním životě

¹⁵⁴ AUMANN, J., *Křesťanská spiritualita v katolické tradici*, s. 196- 197.

¹⁵⁵ *Tamtéž*, s. 197.

¹⁵⁶ FRANTIŠEK SALESKÝ, *Pojednání o lásce k Bohu*, Matice cyrilometodějská, Olomouc, 2003, s. 585.

¹⁵⁷ Srov. AUMANN, J., *Křesťanská spiritualita v katolické tradici*, s. 197.

a Theotimus teologicky a psychologicky vysvětluje pojem lásky k dosažení vyššího stupně duchovního života, aniž by čtenáře zatěžoval příliš učenou teorií.¹⁵⁸

Svatý František Saleský původně nezamýšlel vydat „Úvod“ na veřejnost, ale byl požádán jednou zbožnou duší o duchovní vedení, píše: Nejprve jsem ji provedl všemi duchovními cvičeními vhodnými pro její úmysl a stav, pak jsem zanechal písemné poznámky. Ona je předala zbožnému řeholníkovi a ten mě naléhavě vybízel, abych je zveřejnil. Ta, na níž se obracím, se jmenuje Filotea, to znamená „milovnice Boha“ nebo „zamilovaná do Boha“. To, co František napsal pro jednu duši, bude k užitku více duším.¹⁵⁹

Filotea je křesťanská duše, kterou chce František uvést do zbožnosti. Slovo zbožnost nejen v naší době, ale ani tehdy nemělo dobrý zvuk. Zbožnost představovala člověka vážného, zasmušilého, neradostného. František chtěl zbožnosti vrátit původní smysl a lesk. Zbožnost je dar od Boha, je to Boží volání k lásce, protože Bůh je láska a volá člověka k lásce, aby ho miloval celým svým srdcem, celou svou duší a celou svou myslí (Mt 22,37). Podle Františka zbožností je hodně, ale pravá je jen jedna. Je to určitý styl uskutečňování lásky k Bohu a bližnímu. Zbožnost je opakem náboženských povinností. Mluví o hbitosti a horlivosti plnění všech Božích přikázání a konání dobrých skutků. Ze zbožnosti nevylučuje nikoho, každý ji má pěstovat podle stavu a svých sil. Ať je člověk kdekoli má usilovat o dokonalý život. Zbožnost, jak ji chápe František, je plod jeho životních zkušeností a toho, co mu svěřily jeho Filotey.

Úvod do zbožného života má pět částí. V první části je vedena Filotea od přání změnit svůj život až k pevnému odhodlání vykonat generální zpověď a svaté přijímání a tak sestoupit do lásky svého Spasitele. Ve druhé části František ukazuje na dva hlavní prostředky, jak

¹⁵⁸ FRANTIŠEK SALESKÝ, *Pojednání o lásce k Bohu*, s. 586.

¹⁵⁹ FRANTIŠEK SALESKÝ, *Úvod do zbožného života*, s. 9-10.

se sjednotit s božskou vznešeností skrze svátosti a modlitbu. Ve třetí části se má duše cvičit ve ctnostech, potřebných k jejímu postupu vpřed. Ve čtvrté části se učí Filotea rozlišovat nepřátelské úklady, prohlédnout je a vyhnout se jim. Pátá část obsahuje rady, jak se má duše utvrzovat ve zbožnosti.¹⁶⁰

3.4.2. Jak a čím vyniká zbožnost

František říká své Filotee, aby pohlédla na *Jákobův žebřík*, tam je pravý obraz zbožného života. Obě postranice, mezi nimiž se stoupá vzhůru a na nichž drží příčky, představují jednak modlitbu, která dosahuje Boží milost, jednak svátosti, které ji udílejí; příčky nejsou nic jiného než různé stupně křesťanské lásky, po nichž se jde od jedné ctnosti ke druhé, a to buď dolů, podpořit svou pomocí bližního, nebo nahoru, rozjímáním se v lásce sjednotit s Bohem. Na žebříku jsou lidé mající andělská srdce, nebo andělé s lidskými těly; nejsou mladí, ale vypadají tak, protože jsou plní síly a duchovní čilosti; mají křídla k letu a vzlétají k Bohu svatou modlitbou, avšak mají také nohy, aby chodili s lidmi a svatě a mile s nimi jednali; obličeje mají krásné a veselé, jelikož přijímají všechno mírně a laskavě; nohy, paže i hlavy mají zcela nezahaleny, neboť jejich myšlenky, náklonnosti i činy nemají jinou pohnutku ani jiný cíl, než líbit se Bohu. Zbytek těla mají zakrytý, ale krásným a lehkým oblečením, neboť i oni užívají tohoto světa a světských věcí, ale naprosto cudně a nelíčeně; berou si z nich jen umírněně tolik, kolik ve svém postavení potřebují. *Tak vypadají zbožní lidé.*¹⁶¹

Z tohoto líčení je zřejmé, jak František obracel člověka k Bohu, laskavě a nenásilně. Z těchto slov prýští radost. Úžasný duchovní vzlet. Je to Františkova teologie lásky. Od srdce k srdci. Ježíšovo kázání na hoře. Z tohoto vidíme, jaká byla Františkova spiritualita. Laskavá a plná porozumění pro člověka. Nebyl zastáncem přísných pravidel, žádné

¹⁶⁰ FRANTIŠEK SALESKÝ, *Úvod do zbožného života*, s. 10.

¹⁶¹ *Tamtéž*, s. 19-20.

umrtvování, žádné tělesné tresty, jak tehdy bylo zvykem, ale pouze křesťanská láska. Vždy chtěl, aby ve všem a všude byl oslavován Bůh a jeho svatá láska. A tak hned na samém začátku *Úvodu*, radí své Filotee, aby si našla dobrého duchovního otce nebo bezúhonného zpovědníka, který by ji pomáhal zdolávat *Jákobův žebřík*, příčku po příčce vzhůru ke zbožnosti. A když ho nalezne, jediné na co se má spolehnout je Bůh. František, jako člověk lásky, dává své Filotee svobodu, nelpět na ničem a na nikom.

Nejprve je nutné duši očistit. František tento proces přirovnává k prořezávání vinné révy. Ostříhat a oholit všechny překážky. A k tomu je zapotřebí od duše odvahy a trpělivosti. Naše očišťování může skončit až skončí náš život. K očišťování patří i zranění, tak Bůh svoji milovanou Filoteu tříbí, aby se naučila pokoře. Je velikým štěstím, že člověk při první překážce nemalomyslní, ale s důvěrou v pomoc Boží bojuje dál. Očišťování je proces pomalý a postupný, krok za krokem. Duše stoupá po žebříku od hříchu ke zbožnosti.¹⁶²

3.4.3. Jak přistupovat k očišťování od hříchů

František rozděluje hříchy na lehké a smrtelné. Znovu upozorňuje na důležitost vhodného zpovědníka. Před zpovědí rada: Aby si Filotea zapsala všechny hříchy od doby užívání rozumu a dobře se připravila na generální zpověď a velmi litovala svých hříchů, protože smrtelnými hříchy přišla o Boží milost, uvalila na sebe věčné tresty pekla a zřekla se věčné Boží lásky. František klade důraz na přípravu. Jako zpovědník mnoha duší věděl, že se lidé zpovídají ledabyle, nepřipravení, bez lítosti a předsevzetí se napravit a toho chtěl Filoteu ušetřit. Pokud duše opravdově touží po zbožném životě, musí se postupně zbavovat náklonnosti ke hříchu, protože opětovné upadnutí do hříchu vysiluje ducha a brání konat dobré skutky a jak František rád říkal: hbitě, pilně

¹⁶² FRANTIŠEK SALESKÝ, *Úvod do zbožného života*, s. 23.

a často, což je pravá podstata zbožnosti. To jsou zásady prvního očišťování od náklonností.¹⁶³

Druhé očišťování spočívá v pochopení, co je zlo a co to způsobuje a v prohloubení lítosti nad hříchy. Příklad Magdaleny ukazuje, jak při svém obrácení ztratila zálibu ve hříchu a nikdy více na něj nepomyslela. František vede Filoteu tímto směrem. Dává návod k rozjímání. Filotea se má cvičit, bude-li cvičení správně konat, vykoření s Boží pomocí ze svého srdce hřích a náklonnost k němu. Základ všech deseti rozjímání je, aby se Filotea *vžila do Boží přítomnosti a prosila Boha o osvětlení*. Aby rozjímala: *o stvoření; cíli stvoření; Božích dobrodiních; o smrti; posledním soudu; o pekle; o ráji; jak si zvolit ráj*. Rozjímání vždy zahrnuje: *úvahy; hnutí mysli a předsevzetí sloužit Bohu*.¹⁶⁴

3.4.4. Předsevzetí sloužit Bohu a konat kající skutky

František nabádá, aby Filotea uvažovala o nesmírném milosrdenství Božím a božské dobrotě, která se sklání k nehodnému a bídnému tvorů a uvažovala o nepochopitelné laskavosti Boží a napsala před generální zpovědí prohlášení: ... „uznávám a vyznávám a zpovídám se, že jsem vinna utrpením a smrtí Ježíše Krista, které jsem spáchala a pro které on v mukách zemřel na kříži; proto zasluhuji, abych byla na věky odsouzena a zavržena ... , obnovuji svatý slib, učiněný Bohu na mém křtu, odříkám se ďábla i světa i těla, nenávidím jejich neblahé ponoukání ... obracím se ke svému soucitnému Bohu, přeji si sloužit mu a milovat jej navěky a odevzdávám mu svého ducha navěky. Toto je má vůle, můj úmysl, mé nezrušitelné a neodvolatelné rozhodnutí ... Můj věčný, všemohoucí, předobry Bože, Otče, Synu i svatý Duchu! Rač ve mně toto odhodlání upevnit a přijmout tuto mou upřímnou vnitřní oběť jako libou vůni ... ! Ó můj Bože: „Ty jsi, Panovníku, moje dobro“ Žl 16,2),

¹⁶³ FRANTIŠEK SALESKÝ, *Úvod do zbožného života*, s. 25-26.

¹⁶⁴ *Tamtéž*, s. 28-44.

„skála mého srdce“ (Žl 73,26). Bůh mé duše, Bůh mé mysli; tak tě poznávám, tak se ti klaním nyní i pro všechny věky. Ať žije Ježíši!“¹⁶⁵

Toto zkrácené cvičení o *předsevzetí sloužit Bohu* je pro silné povahy a František měl tyto Filotey rád. Cvičení může dělat člověk, který má hluboké pochopení hříchu a hluboké pochopení lidské svobody. V dnešní době se hodně mluví o milujícím a milosrdném Bohu, ale už méně o Bohu spravedlivém. Má to neblahé důsledky. Člověk má pocit, že ať dělá cokoliv zlého, vše mu bude prominuto! Ztrácí vědomí hříchu. Dostojevský napsal, že si nedovede představit jak zasedne v nebi k jednomu stolu se zločincem.

3.5. Modlitba

František mluví o modlitbě jako o jasu a světle, které působí na člověka. Modlitbou se vystavuje Filotea teplu nebeské lásky. Zvláště vnitřní modlitba, modlitba srdce, jež se zabývá utrpením Pána Ježíše. Svě činy bude Filotea řídit podle činů jeho. On je „světlem světa (J 8,12). A proto musíme být osvětováni a ozařováni v Něm, Jím a pro Něho.

Kdy se má Filotea modlit?

Nejlépe ráno, kdy je mysl svěží a nejlépe jednu hodinu a ne více. Modlitbu může konat i v kostele. Vždy je nutné, aby zahájila modlitbu ústní nebo vnitřní uvědoměním si Boží přítomnosti. Ať toto pravidlo bez námitek dodržuje. František se zmiňuje o pocitech. Při modlitbě se nemá spěchat a odříkávat mnoho, vše, co říká, ať říká ze srdce. Jeden promodlený a procítěný *Otče náš* má větší cenu, než mnoho ledabyly odbytých modliteb. Také se může modlit *růženec* a *litanie k Ježíši a Panně Marii* a *svatým*. Pokud její srdce přirozeně přejde k modlitbě rozjímavé, ať nechá mysl volně se ubírat tímto směrem, protože tato modlitba je Bohu milejší. Pokud by Filotea ráno pro množství práce

¹⁶⁵ FRANTIŠEK SALESKY, *Úvod do zbožného života*, s. 46.

nevykonala cvičení modlitby, ať se pomodlí odpoledne, ale ne po jídle, neboť jídlo vede k ospalosti. A pokud by se k modlitbě nedostala celý den, má ztrátu doplnit střelnými modlitbami a jako náhradu, ať činí pokání, aby toto opomenutí nemělo nepříznivé následky. Předsevzetí, že další den se k zavedenému pořádku vrátí.¹⁶⁶

3.5.1. Rozjímavá modlitba se získává cvičením

Pozorně a neustále si *uvědomovat přítomnost Boží*, to znamená, že Bůh je ve všem a všude a na tomto světě není místa, kde by nebyl. Druhý způsob rozjímavé modlitby je *vžít se do jeho svaté přítomnosti*. Bůh je nejenom na tomto místě, kde je Filotea, ale zvláštním způsobem i v jejím srdci, neboť je jakoby srdcem jejího srdce, duchem jejího ducha. Třetí způsob je rozjímat o našem Spasiteli. On se ve svém lidství dívá z nebe na všechny lidi na světě, hlavně na křesťany. „Hle, právě stojí za naší zídkou, nahlíží do oken, dívá se mřížovým“ (Pís 2,9). Čtvrtý způsob je užití *obrazotvornosti*. Představíme si Spasitele v jeho svatém lidství, jako by stál před námi. Kdyby byla přítomna Nejsvětější svátost, přítomnost by byla skutečná, nikoliv pomyslná. Přítomný Ježíš nás vidí, pozoruje, i když my jej nevidíme. A ještě jedno upozornění dává František, aby si Filotea vybrala jeden ze způsobů modlitby, ne všechny najedou a nezapomněla uvést duši do *Boží přítomnosti*.¹⁶⁷ Další připomenutí: po modlitbě zachovat chvíli ticha a srdce opatrně převádět od modlitby k činnosti, abychom si co nejdéle uchovali rozpoložení a hnutí mysli, které jsme získali.¹⁶⁸ Občas a bezprostředně po přípravě je mysl uchválena Bohem, to stačí, ať duše nehledá nic jiného. Nezřídka se stává při rozjímání, že duše zažívá *vyprahlost*, nepociťuje radost a ani útěchu. Co dělat? Filotea ať se nezneklidňuje a zachová si před Bohem zbožný postoj, protože je veliká čest stát před Pánem, před jeho zrakem.

¹⁶⁶ FRANTIŠEK SALESKÝ, *Úvod do zbožného života*, s. 56.

¹⁶⁷ *Tamtéž*, s. 57-58.

¹⁶⁸ *Tamtéž*, s. 62.

Jen Bůh ví, proč s námi jednou mluví a vlévá nám do srdce útěchu a jindy mlčí a nechá nás stát, jakoby nás neviděl.¹⁶⁹

Ranní cvičení v modlitbě

Je vhodné se o této formě modlitby svatého Františka Saleského zmínit:

1. Poděkovat Bohu a hluboce se mu poklonit za milost prokázanou za uplynulou noc. Pokud se Filotea dopustila hříchu. Ať poprosí o odpuštění.
2. Uvědomit si, že je den dán proto, aby pracovala pro věčnost a učinila předsevzetí, že k tomuto cíli tento den využije.
3. Má přemýšlet o tom, jaké záležitosti a jednání ji v tento den čekají a jaké bude mít příležitosti, aby sloužila Bohu.
4. Pokořit se před Bohem a uznat, že sama ze sebe by nedokázala nic z toho, co si předsevzala, vyhnout se zlu nebo konat dobro. Uvědomit si, že naše srdce je slabé a potřebuje pomoc a ochranu.

Všechny úkony mají být stručné, rychlé a dříve než vyjde z místnosti, Ve všem, co bude Filotea konat, jí bude provázet Boží požehnání.¹⁷⁰

Večerní cvičení a zpytování svědomí

Než nastane večer, má si Filotea vyšetřit čas, aby poklekla před Bohem a soustředila svého ducha na ukřižovaného Ježíše, buď vnitřním pohledem nebo úvahou, aby se v jejím srdci rozhořel oheň ranního rozjímání k božskému Spasiteli. František dává Filotee svobodu rozhodování, aby konala, co je jí nejmilejší.

Zpytování svědomí před ulehnutím:

1. Poděkovat Bohu za to, že nás v tento den chránil.

¹⁶⁹ FRANTIŠEK SALESKÝ, *Úvod do zbožného života*, s. 63-64.

¹⁷⁰ *Tamtéž*, s. 65.

2. Zkoumat, jak se v každou hodinu dne chovala, co dělala, s kým se setkala.
3. Poděkovat Bohu za to, že ji dal příležitost vykonat něco dobrého a pokud se dopustila myšlenkami, slovy nebo skutky něčeho zlého, poprosit Boží vznešenost o odpuštění a učinit předsevzetí, že se při první příležitosti vyzpovídá a náležitě se pomodlí.
4. A nakonec Filotea svěří Boží prozřetelnosti své tělo, svou duši, církev, rodinu a své přátele. Poprosí Pannu Marii, strážného anděla, aby nad ní bděl a s Božím požehnáním v srdci se uloží k odpočinku.

Ranním cvičením duše otvírá okno Slunci spravedlnosti a večerním je zavírá před temnotami pekla.¹⁷¹

3.5.2. Cvičení ctností potřebných pro modlitbu

Tady se ukazuje Františkovo pochopení pro život ve světě, který jako biskup a pastýř dobře znal. Podle něj křesťanská láska nikdy nevchází do srdce, aby s sebou nenesla celý soubor ostatních ctností. Ctnost lásky je jako velitel, který cvičí své vojáky, ale ne všechny najednou ani ne stejně a také ne pořád nebo kdekoliv. Protože všechno v životě má svůj čas. František klade důraz na ctnosti, které odpovídají našim povinnostem a stavu a nikoli těch, které nám lépe vyhovují. V tom nám mohou být vzorem lidé mimořádných kvalit, jako byl sám autor knihy František Saleský a mnoho jiných. Františkovi se vyčítalo, že ne všichni jsou schopni jeho radami se řídit, ne všichni jsou schopni ctnosti cvičit. On však nevylučuje nikoho. Mluví k mladým, svobodným, poučuje manžele, zamilované, vdovy. Nebojí se mluvit otevřeně o sexualitě, lidských touhách a podobně. V jeho srdci je bezmezná láska k lidem. Jistě měl ve své pastýřské službě na paměti slova apoštola Pavla: „Kdybych mluvil jazyky lidskými i andělskými, ale lásku bych neměl, jsem jenom dunící kov a zvučící zvon“ (1 Kor 13,1).

¹⁷¹ FRANTIŠEK SALESKÝ, *Úvod do zbožného života*, s. 66.

Ctnost *trpělivosti* je příležitostí, abychom vnitřním zrakem pohlíželi na Ježíše ukřižovaného, nahého, tupeného, uráženého a opuštěného. Ve srovnání s Ježíšem jsou naše trápení ničím.¹⁷²

Poslušnost jsou pro Františka tři ramena duchovního kříže. Všechna jsou zasazena do čtvrtého, jímž je *pokora*. Poslušnost je dobrovolná, tu si ukládáme sami, má vést k úkonu zbožnosti.¹⁷³

O *hněvu*, což se nemůže nazvat ctností, ale pokušením, uvádí zkušenost Augustina, který píše Profuturovi, aby do svého srdce nevpouštěl hněv spravedlivý či nespravedlivý, neboť vnikne jako tenký proutek a v okamžiku naroste jako trám. Jakmile přečká noc, slunce nad naším hněvem zapadne.¹⁷⁴

O *posuzování* mluví František ne jako o hříchu, ale nedokonalosti, která vede k pomluvě. Takový člověk potřebuje pomoc od duchovního otce, protože si sám nepomůže.

Ještě mnoho jiných ctností a nectností František rozebírá, ale tím se nebudeme dále zabírat.

A tak, když Filotea na cestě ke zbožnosti zklame sama sebe, její srdce klesne a dopustí se něčeho zlého, ať je na sebe laskavá. Docela jemně se pozvedne, pokoří se před Bohem, vědoma si své bídy a s velkou odvahou a důvěrou v Boží milosrdenství se opět vydá na cestu ctností. František neukládá za trest těžké pokání, nestrhává člověka do komplexu velkého hříšníka, z něhož se mnohý velmi složitě uzdravuje, ale povzbuzuje Filoteu slovy o Boží lásce k člověku.¹⁷⁵

3.5.3. Jak je třeba být věrný ve velkých a malých věcech

Filotea se má připravit na drobné každodenní oběti lásky i na velká utrpení, která bude muset snášet pro Pána Ježíše. Svatá Kateřina Sienská, velká mystička, s láskou konala i ty neobyčejnější povinnosti.

¹⁷² FRANTIŠEK SALESKÝ, *Úvod do zbožného života*, s. 99.

¹⁷³ *Tamtéž*, s. 117-118.

¹⁷⁴ *Tamtéž*, s. 112.

¹⁷⁵ *Tamtéž*, s. 115.

Rozjímal, když připravovala otci jídlo a přitom si představovala, že je připravuje Pánu Ježíši (jako Marta), když sloužila matce, rozjímal o Panně Marii, její bratr byl na místě apoštolů. Takto sloužila celému nebeskému dvoru. To znamená, že se má Filotea připravit ke službě jeho božské vznešenosti. Velkých příležitostí sloužit Bohu není mnoho, ale zato malých ano. Matka Tereza je známa větou: máme dělat malé věci s velkou láskou. Toužíme po něčem velkém, ale touhu máme mít jedinou, náležitě plnit to, co mě čeká teď. Některé duše touží po utrpeních kříže. To nepřítel nám vnuká takové vznešené touhy, aby odvrátil mysl od přítomných věcí. Mnozí touží po mučednictví, a přitom nedokážou snést od někoho urážku. Je třeba trpělivě čekat, co nám Pán připraví.¹⁷⁶

3.5.4. Rozdíl mezi pocitem pokušení a souhlasem

Jsou tři stupně sestupu k nepravostem: pokušení, záliba a souhlas. Celým naším životem probíhá pokušení. Nemůže nás to od Boží blízkosti odloučit, pokud nedáme pokušení souhlas. Zalíbení je stupněm souhlasu. Pokušením trpěli všichni svatí, je třeba si vypěstovat obezřetnost a naučit se rozlišovat, co nám vnuká Duch svatý a co přichází od Zlého. V této souvislosti František mluví o nižší a vyšší části naší duše. Nižší část duše si jde svou cestou, nejde za částí vyšší, nastává spor, o němž píše svatý Pavel: „Touhy lidské přirozenosti jdou proti Duchu Božímu“ (Gal 5,17).¹⁷⁷

Svatý Pavel, píše František, trpěl mnohými pokušeními, ale Bohu se neznelbil, naopak Bůh v něm byl oslaven. Uvádí působivý příklad o pokušení svaté Kateřiny Sienské: Zlý duch dostal od Boha svolení, že může na Kateřinu útočit. A to trvalo dosti dlouho a jednoho dne se jí zjevil Pán Ježíš a ona mu řekla:

„Kde jsi byl, můj milý Pane, když mé srdce bylo plné tolika temných ohavností“?¹⁷⁸ A on ji odpověděl: „Byl jsem v tvém srdci, dcero“.¹⁷⁹ „Ale,

¹⁷⁶ FRANTIŠEK SALESKÝ, *Úvod do zbožného života*, s. 169-170.

¹⁷⁷ *Tamtéž*, s. 190-191.

¹⁷⁸ FRANTIŠEK SALESKÝ, *Úvod do zbožného života*, s. 192.

¹⁷⁹ *Tamtéž*.

jak jsi mohl přebývat v mém srdci“,¹⁸⁰ ptala se, „když v něm bylo tolik hanebností? Cožpak se zdržuješ na místech tak neslušných?“¹⁸¹ A Pán Ježíš jí řekl: „Pověz mi, působily ti ty hnusné myšlenky tvého nitra radost nebo zármutek? Hořkost nebo potěšení?“¹⁸² A ona na to: „Svrchovanou hořkost a zármutek“. ¹⁸³ A Pán se zeptal: „A kdo myslíš, že ti tu svrchovanou hořkost a ten zármutek do srdce vložil? Přece já – já jsem byl skrytý uprostřed tvé duše!“¹⁸⁴ „ ... A protože jsem tam byl, vkládal jsem ti do srdce nechuť a ten odpor ... a tak ti z těch útrap vyplynula velká zásluha: tvá ctnost i síla tím velmi zmohutněly.“¹⁸⁵ Kdyby v jejím srdci nebyl Bůh a necvičila se v ctnostech a rozlišování myšlenek, což vycházelo nejen z jejího srdce, ale i z její vůle, nezvládla by tak velká pokušení.

Filotea má od Františka úkol zkoumat vášně, které vládnou její duši. Co dělat? Cvičit se ve ctnostech. Na ješitnost je pokora, na lakotu štědrost, nenavazovat nebezpečná přátelství a známosti, cvičit cit čistoty a prostoty srdce a tak podobně. František doporučuje zpytování svědomí několikrát za den nebo alespoň večer a ráno. A také přemýšlet, zda má srdce ve své moci nebo ji vyklouzlo z rukou.¹⁸⁶

Rady, jak se ubránit pokušení: S nepřítelem není dobré se dohadovat, nemáme mu odpovídat ani slovem, leda výrokem z Písma jako Ježíš: „Jdi mi z cesty, Satane; neboť je psáno: Hospodinu, Bohu svému, se budeš klanět a jeho jediného uctívat“ (Mt 4,10). Na závěr všech doporučení a rad má Filotea utvrzovat srdce proti pokušení modlitbou a cvičením se v ctnostech.¹⁸⁷

¹⁸⁰ FRANTIŠEK SALESKÝ, *Úvod do zbožného života*, s. 192.

¹⁸¹ *Tamtéž*.

¹⁸² *Tamtéž*.

¹⁸³ *Tamtéž*.

¹⁸⁴ *Tamtéž*.

¹⁸⁵ *Tamtéž*, s. 192-193.

¹⁸⁶ *Tamtéž*, s. 199.

¹⁸⁷ *Tamtéž* s. 196.

3.5.5. O duchovní vyprahlosti a prázdnotě

Když nás potkávají nejrůznější tělesná či duševní trápení, roztržitosti, když ztrácíme zbožnost, máme z celé své duše volat: „Hospodin dal, Hospodin vzal, jméno Hospodinovo buď požehnáno“ (Job 1,21). V této době vyprahlosti se nedoporučuje nic podnikat, dokud se útěcha nevrátí. Jediné, co nesmíme zanedbávat, je duchovní cvičení a konání dobrých skutků. Právě v této neútěše se daří konání dobrých skutků jako základu pro pravé ctnosti: trpělivost, pokoru, pohrdání sebou, odevzdanost a potlačování samolibosti. S neútěchou je vhodné se svěřit zpovědníkovi.¹⁸⁸

Všichni duchovní otcové hovoří o jednom: utvrzovat se v již v získaném. Naše lidská přirozenost je křehká a snadno se vrací k bývalým návykům. Na tuto možnou situaci upozorňuje František příkladem hodin, které se musí natahovat dvakrát denně, čistit, seřizovat. Naše srdce jsou takové hodiny, které potřebují čas od času udělat generálku. Rozebrané srdce potřebuje promazat svátostí pokání a eucharistie. To obnoví síly, opotřebované časem a zahřeje srdce.

A ještě mnohá ponaučení dal František své milované Filotee, aby nesešla ze správné cesty ke zbožnosti, která vede k jedinému cíli našeho života a to je k Bohu.

Leželo mu na srdci, aby dodržovala pravidla, jež ji dal a hlavně nenaslouchala těm, kdo ji od této cesty odrazují lstivými nápady Zlého a nenavlékala si na sebe šňůry falešných perel.

Filotea má první den v měsíci po rozjímání obnovit prohlášení, které si napsala před generální zpovědí a slíbila je dodržovat. Ať se posiluje slovy Davidovými: „Na tvá ustanovení nezapomenu nikdy, protože mi jimi zachovááš život“ (Žl 119,93). A pokud ucítí, že je něco v nepořádku, ať vezme do ruky své prohlášení a v duchu pokory padne na kolena a z celého srdce je odříká a pocítí velkou úlevu. Ať otevřeně vyznává, že chce být zbožná a nikdy se za to nestydí. Často ať chodí

¹⁸⁸ FRANTIŠEK SALESKY, *Úvod do zbožného života*, s. 210.

přijímat svátosti a řídí se radami svého duchovního vůdce. František zapřísahá Filoteu, aby pokračovala a vytrvala v tomto blaženém usilování o zbožný život.¹⁸⁹

„Dívej se do nebe a nevzdávej se jej kvůli zemi! Dívej se na peklo a nevrhej se do něj pro několik okamžiků! Dívej se na Ježíše Krista a nezapírej ho kvůli světu! Ať žije Ježíš! Jemu, spolu s Otcem a Duchem svatým, buď čest a sláva nyní i vždycky i na věky věků. Amen“.¹⁹⁰

¹⁸⁹ FRANTIŠEK SALESKY, *Úvod do zbožného života*, s. 236.

¹⁹⁰ *Tamtéž*, s. 237.

4. Dvě spirituality a jedno srdce

Doputovali jsme k cíli naší cesty za modlitbou Východu a Západu. Doprovázeli jsme dvě ženy na jejich cestě k cíli. Neznámou ženu, která toužila po intenzivním životě s Bohem až k *zatvoru*, to je, životu v odloučenosti od světa. Druhou ženu, Filoteu, k výšinám zbožného života ve světě.

Zvažujeme, co mají společného obě cesty, obě spirituality a jejich protagonisté Teofan Zatvorník a František Saleský. Jedním slovem „srdce“. Oba lidskému srdci rozumí, milují ho a vychovávají podle svých tradic a především podle evangelia lásky. Spiritualita Teofana i Františka je mateřsky otcovská. Teofan přebírá od řeckých Otců trichotomické členění člověka, to znamená, že člověk je osoba, která je jednotou ducha, duše a těla. A život člověka se projevuje se ve třech oblastech: v oblasti tělesné, duševní a duchovní. Toto antropologické členění je návratem ke kořenům. Člověk není jenom duch nebo tělo nebo duše. Je jednota. Bůh člověka takto stvořil a tak ho chce mít, jen člověk má neustálou tendenci všechno dělit, něčemu dávat přednost a jiné zatracovat.

František dobře věděl od církevních otců o trichotomickém členění osoby. Jeho spiritualita byla ale laická a praktická. Na rozdíl od Teofana, který žil v odloučenosti od světa v *zatvoru*, ale toužil obracet svět skrze modlitbu, František žil plně ve světě a potýkal se se vším, co tehdejší doba přinášela. Miloval člověka a toužil ho pozvednout z všednosti a zvykovosti k výšinám, k božské vznešenosti. Dával lidem to nejlepší ze svého otcovského ducha a co ve své pastýřské službě načerpal. Jeho zamilovaná zbožnost se projevuje ve všech slovech a činech. Vychovává svěřené duše ke zbožnosti skrze ctnosti a skutky. Říká, že láska je tahounem všech ctností.

O ctnostech a skutcích, jako předpokladu k ctnostnému životu a modlitbě, o tom hovoří jak Teofan, tak František, stejnou řečí. Co je to za víru a jaká je to modlitba, nevedou-li k činu? K činu lásky. Ctnosti nám

Bůh vložil do srdce, abychom si pomáhali a nežili v osamocenosti, ale ve společenství bratří a sester v Kristu, našem Pánu. Také oba dávali důraz na střežení zlých myšlenek, které člověka ohrožují ze všech stran, na nebezpečí všelijakých svodů a náklonností. Podle svých tradic dávali pravidla a různá doporučení, jak se orientovat v modlitbě, krok za krokem postupovat k cíli duchovního života, jímž je Bůh. Nebáli se hovořit o všem, co je lidské. Předmětem jejich duchovního snažení byl člověk a jeho srdce.

Teofan dává důraz na bázeň Boží a pozvednutí mysli k Bohu, pamatování na Boha, očišťování a bdělost srdce proti zlým myšlenkám a především na modlitbu, která je vdechováním Ducha a barometrem duchovního života. Je námahou, ale radostnou. Co je to bázeň Boží? Máme se bát Boha? To jistě Teofan neměl na mysli. Je to snad chvění nebo nejvyšší úcta a obdiv k tomu co přesahuje lidské chápání? Dost dobře nevíme. Ale víme, že bez očišťování srdce a pamatování na Boha se v lidském srdci bázeň Boží nedaří, modlitbě zrovna tak. Modlitba má vstupovat z hlavy do srdce, to je pravá modlitba, říká Teofan.

František, který prošel ignaciánskou spiritualitou, se opírá o duchovní cvičení, které spočívá v rozjímání a spočinutí v Boží přítomnosti, mluví o hnutích mysli a předsevzetích, které z toho plynou. I on vede svoji Filoteu k očišťování, ale od hříchu lehkého a těžkého. Z toho vyplývá, že východní spiritualita neklade tolik důraz na hříchy, ale na očišťování srdce a bdělost proti zlým myšlenkám, není to právní vztah k Bohu. A společně kladou na srdce, Teofan neznámé ženě a František své Filotee, aby se proti zlu bránily slovy Písma. Je to nejlepší prostředek „proti všem ďáblům“.

A ještě jedno je jim společné: přikládají velkou váhu dennímu zpytování svědomí. To je cesta, jak zabránit toulajícím se myšlenkám, aby se usídlily v srdci a mysli. To, co v duchovním životě ženy získaly, mají opatrovat jako křehkou květinu, protože může přijít nepřítel a vše je v jednom mžiku zničeno, a proto jsou nutná pravidla pro modlitbu. Jsme

slabí a bez řádu v modlitbě se nikam nedostaneme, ale vytryskne-li ze srdce spontánní modlitba, ať se tomu nebrání. Spontánní modlitbu považují za nejvyšší dar od Boha, Boží srdce mluví k lidskému srdci a naopak. Před zpovědí ať upřímně a pravdivě zpytují svědomí. František ukládá své Filotee, aby si zapsala před generální zpovědí všechno, čím se provinila od začátku užívání rozumu a vyznala to svému zpovědníkovi. Máme různé povahy, ne každý je schopen a dokonce bez následků na psychiku tuto praxi zpytování svědomí konat. Byť by se toto cvičení konalo na exerciciích. Jak Teofan, tak František doporučují svým duchovním dcerám, aby pamatovaly na smrt, aby si tuto myšlenku často připomínaly. Je schopen mladý člověk často myslet na smrt? Neuškodí, aby i mladý člověk občas myslel na smrt. Myšlenka na smrt vrací člověka z falešných výšin do reality, aby si uvědomil, kdo je Pánem a Tvůrcem jeho života a celého vesmíru.

František dává radu představit si před modlitbou, že jsme v přítomnosti Pána. Lepší je, když můžeme být v jeho přítomnosti v kostele, před Ježíšem v eucharistii. On se na nás dívá, je před námi jako Bůh a člověk. Je to Tajemství, které se učíme chápat celý život. Mít Krista ve své obrazotvornosti není jednoduché, ale účinné. O tom svědčí mnoho svědectví svatých, kteří milovali eucharistického Ježíše a nakonec měli tu milost jej vidět a dokonce s ním mluvit.

V čem jsou rozdílní? Františkova spiritualita je svěží, radostná, plná Božího ducha, vzletu. Teofanova spiritualita je jakoby zahalena závojem, připomíná ikony, musíme se dlouho a hluboce dívat, než odkryjeme pravou podstatu, ticho a krásu. V knize „Povzbuzení k duchovnímu životu“ marně hledáme slovo „*kříž*“. Nemluví o něm, aby nepodlamoval duchovní síly ženy, dříve než je schopna kříž přijmout a unést. Tady se projevuje rys východní spirituality: větší důraz na *vzkříšení – zbožštění* člověka a ne tolik na jeho *vykoupení* papež Jan Pavel II. mluvil o *dýchání oběma plícemi*. Spiritualita křesťanského Východu - spiritualita srdce, je

pro nás Západní křesťany velkým obohacením a velkou výzvou. Ale i západní křesťanství má co ze své bohaté tradice nabízet.

Je zármutkem pro každého upřímného křesťana, že jsme rozdělení, kvůli pýše a tvrdosti našeho srdce. Bůh je jeden a nerozdělen. Co jsi ty člověče, že mi mou církev rozděluješ? A tak se musíme všichni modlit a činit pokání, aby to, co člověk pokazil, Bůh ve své nekonečné lásce a milosrdenství napravil. Jak to bude a kdy, musíme nechat na Něm.

Závěr

Závěr mé diplomové práce je i závěrem mého putování se ženami, toužícími po vyšších hodnotách svého života. Teofan vede neznámou ženu formou dopisů. Při své práci jsem se cítila být jeho žačkou. Ani to nemohlo být jinak. Bez proniknutí do tématu, jako je spiritualita, není možné nic napsat, snad něco povrchního. Přemýšlela jsem, jak to udělat, abych se vyhnula citacím. Nešlo to, pokřivila bych autenticitu díla, a jak věřím, Ducha Božího, který byl vložen do Teofanových slov. V jeho dopisech jsou uvedeny krásné příběhy, podobenství, které, kdykoliv si je přečtu, vzbudí ve mně určité, jak by řekl Teofan, náboženské „cítění“. Je to forma noblesně podaného vyprávění. Nevadilo mi opakování toho stejného, ba naopak i já potřebuji utvrzování už získaného. Velmi mě oslovila *Apofthegmata*, *Výroky pouštních otců*, shromažďující hlavně odpovědi na dotazy jejich žáků. Překvapilo mě, že na poušti žily také mnišky. Velmi krásná je *Filokalia* – cesta poutníka. Oslovil mě důraz na jednotu člověka, trichotonomické členění. Spiritualita křesťanského Východu byla pro mě vždy obestřena velkým tajemstvím, mně nesrozumitelných obřadů, poklon, bohatou výzdobou chrámů, zpěvů a žehnání. A to bylo vše, co jsem o této tradici věděla. Proto jsem uvítala, že mohu díky tvorbě diplomové práce částečně proniknout do této spirituality. Proto nelituji námahy a času, kterou jsem musela do této práce vložit.

Práce na spiritualitě Západu, reprezentovanou Františkem Saleským byla pro mě cestou dobrodružnou. Přiznám se, že se mi snadněji tvořila, jeho milovaná Filotea mi přirostla k srdci. Přes ta staletí je to dílo svěží a stále platné. I když musím říci, že ignaciánská cvičení v tak tvrdé formě jsou pro mě nepřijatelná.

Závěrem bych chtěla říci, že forma a obsah diplomové práce nestačí na to, abych v ní zachytila vše, co obsahuje spiritualita Východu.

Kolik jenom bylo napsáno o Filokalii – lásce k dobru, o Ježíšově modlitbě, o spiritualitě srdce a jiných duchovních skutečnostech spirituality křesťanského Východu. Totéž platí i o spiritualitě Západu.

Při své práci jsem se musela spokojit s dílem Teofana Zatvorníka jako primárním pramenem, proto bych uvítala vydávání jeho děl. Snadnější to bylo u Františka Saleského, ze kterého jsem čerpala. Je u nás čten a také velmi ctěn. Psaní diplomové práce obohatilo moji vlastní spiritualitu. Rozšířilo se mi poznání o spiritualitě, kterou jsem doposud neznala a to je pro můj duchovní život nemalý přínos. Myslím si, že budu do konce svého života tímto poznáním ovlivněna.

Prameny

- Apothegmata I, Výroky a příběhy pouštních otců*, Krystal OP,
Benediktinské arcipátství sv. Vojtěcha a sv. Markéty, Praha, 2000,
153 s., ISBN 80-902682-2-6.
- SMITH, A., *Duchovní texty křesťanského Východu*, Volvox Globator,
2008, 126 s., ISBN 978-80-7207-678-9.
- FRANTIŠEK SALESKÝ, sv., *Pojednání o lásce k Bohu*, Matice
cyrilometodějská, Olomouc, 2003, 607 s., ISBN 80-7266-140-X.
- FRANTIŠEK SALESKÝ, *Úvod do zbožného života*, Zvon, Praha, 1990,
246 s., ISBN 80-7113-025-7.
- TEOFAN ZATVORNIK, *Povzbuzení k duchovnímu životu*, Refugium,
2004, 271 s., ISBN 80-86715-33-7.

Literatura

- AUGUSTYN, J., *Jak se zpovídat*, Velehrad, 1994, 46 s., ISBN 80-901614-3-X.
- AUMANN, J., *Křesťanská spiritualita v katolické tradici*, Karolinum, Praha, 2000, 261 s., ISBN 80-7184-928-6.
- KRAFT, H., *Slovník starokřesťanské literatury*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 2005, 319 s., ISBN 80-7192-516-0.
- ŠPIDLÍK, T., *Východ křesťanský*, In DE FIORES, S. a GOFFI, T. (red.). *Slovník spirituality*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 1999, 1295 s., ISBN 80-7192-338-9.
- ŠPIDLÍK, T., *Spiritualita křesťanského Východu*, Křesťanská akademie, Roma, 1983, 371 s., ISBN neuvedeno.
- ŠPIDLÍK, T., *Spiritualita křesťanského východu - Modlitba*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 1999, 557 s., ISBN 80-86045-33-1.
- VOPATRNÝ, G., *Hesychasmus jako tradiční křesťanská spiritualita*, L. Marek, Brno, 2003, 156 s., ISBN 80-86263-41-X.
- VENTURA, V., *Spiritualita křesťanského mnišství*, Benediktinské arcipostství sv. Vojtěcha a sv. Markéty, Praha, 2006, 348 s., ISBN 80-86882-02-0.
- COMMODI, B., *Anděla z Foligna Mystička z antonomázie*, In Studijní texty ze spirituální teologie IV. *Duchovní život a kerygma*, Refugium, Olomouc, 2010, 149 s., ISBN 978-80-7412-048-0.
- ŠPIDLÍK, T., *Teofan Zatvornik, ruský biskup a mnich*, In *Velehrad – Řím. Modlil se tváří k východu*, Refugium, Olomouc 2010, 354 s., ISBN 978-80-7412-044-2.